

აპრილი

1935 წ.

№ 112

დავით აღმაშენებლის სახელმწიფო

La Géorgie

Indépendante

Revue mensuelle

AVRIL

1935—№ 112

საქართველოს პარტიკულარი პარტიების ორგანო.

პიერ ჯანსუკი
(1871—1935)

პ ი ე რ რ ი ნ ლ ე ლ ი

ჩვენ ვწერდით ამ ადგილზედ, ივნისში 1933 წელს, რომ საქართველოს ყავს საფრანგეთში თავისი «გე-ქილი, თავდადებული მეგობარი, მოამაგე, ქირისუფალი», და ეს იყო პიერ რენოდელი, რომლის გაცი-ებული სხეული დაკრძალეს ამ სამი კვირის წინ ტუ-ლონში. ქართველი ერი მწარეთ ამოიკვნეს ამ ამბის გაგონებაზე, ის შეუერთებს თავის ცრემლს განსვენ-ებულის უერთგულეს ამხანაგის ქ.ბ. რენოდელისას, მათ ძვირფას შვილების ცრემლს.

პიერ რენოდელი, დიდი ხანია, შეპყრობილი იყო შაქრის ავთომყოფობით, მისმა მაგარმა აგებულებამ მრავალი წელი ატარა ის; გამოერეოდა თევები, რო-ცა მთლათ განკურნებული გეჩვენებოდათ, რეჟიმზეც ხელს იღებდა, მაგრამ დგებოდა სხვა თევები, როცა სენი ისევ გაუხსნებდა და იძულებულ ხდოდა გაე-წია სადმე ცხელი ქვეყნისკენ სულის მოსაბრუნებ-ლათ. უკანასკნელი მისი თავსაყდური ბალეარის ერთ-ერთი კუნძული იყო, იქ გარდაიცვალა, ხნოვა-ნებით 64 წლისა.

საყურადღებოა, რომ რენოდელის განმეორები-თი ფიზიკური კრიზისი მუდამ მის ფსიქოლოგიურ კრიზისთან იყო დაკავშირებული, და ესკი ყოველთ-ვის გამოწვეული იყო არა რამელიმე პირადი, არამედ საქვეყნო კრიზისიდან. მაგრამ აქაც ერთი გამოჩა-ლისი უნდა დავუშვათ, ფრიად დამახასიათებელი ამ არაჩვეულებრივი მოღვაწისათვის. საზოგადოთ შე-ნიშნულია, რომ ფიზიკურათ სუსტი, მაგრამ სულიე-რათ ძლიერი პიროვნება სწორეთ ქვეყნისთვის საბე-დისწერო წუთში, მისთვის თავგანწირულ სამსახუ-რის დროს, სრულიად ჯანსაღი და უძლევი გვევლი-ნება. ასე იყო აგვისტოს დღეებში 1914 წელს, როცა მის გულითად მეგობარს და მასწავლებელს ჟორჯს მკერდი გაუგმირეს და მის მიერ შექმნილ «კუმანი-ტეს» რედაქტორად რენოდელი მიიწვიეს. მთელი დიდი ომის გასწვრივ რენოდელი ლომივით თავს და-სტრიალებს საფრანგეთის მშრომელ ხალხს, მთელს ერს და იწვევს მას ბრძოლის ველზე ქვეყნის და რე-სპუბლიკის სახსნელათ. მაგრამ ჩამოვარდა ზავი, ხდება გაერთიანებულ სოციალისტურ პარტიის ყრილობა ტურში, 1920 წელს, უმრავლესობა მოს-კოვის ქვეშევრდომობას იღებს და სტაცებს რენო-დელს ხელიდან «კუმანიტეს»! რა თავზარდამცემი უნდა ყოფილიყო მისთვის ეს საშინელი აქტი?! რე-ნოდელს ძალა უმტყუნებს, საცაა უნდა წაიქცეს, მა-გრამ არ ნებდება, გადის ხალხში საავიტაციოთ, ამ

დროს დეპუტატიც არ არის, და რამდენსამე წელში უმცირესობა მეორე უძლიერეს პარტიად იქცევა, სტოვეებს რა ძალიან შორს კომუნისტურ პარტიას. მე 30 წლებში თითქო ახლად დაბადებულს ჰგავს, ჯანსაღი სულით; რენოდელის ხმა კვლავ სჭექს ბურ-ბონის სასახლეში.

მაგრამ ჩქარა ისევ იჩენს უთანხმოება თავს ძლი-ერ პარტიაში. მას ას დეპუტატზე მეტი ჰყავს, პალა-ტაში და დიდი უმრავლესობა რენოდელის ხაზს იზი-არებს, ხოლო პარტიაში. მის ორგანოებში, წინამ-დეგი მიმართულება ბატონდება. იწყება ძმათა ქი-დილი, რომელიც თანდათან უფროდაუფრო მწვავე და აუტანელი ხდება. ბოლოს საქმე იქამდის მიდის, რომ რენოდელს და მის მეგობრებს პარტიიდან რი-ცხავენ, იმ პარტიიდან, რომლის ერთი მთავარი და-მაარსებელი და შემდეგ აღმდგენი თვითონ იყო! შე-უძლებელია მეთაურში ამ ბრძოლის მთავარი ეპი-ზოდების უბრალო აღწახვაც, აღვნიშნავთ მხო-ლოდ, რომ განხეთქილების მიზეზი, თუ გარეგნულათ არა, არსებითათ იგივე იყო, რაც 1920 წელს. უკანას-კნელათ, განსაკუთრებით ეკონომიურ კრიზისის და-წყებიდან, საფრანგეთის სოციალისტური პარტია სულ მარცხნივ იხრება და სოციალისტურ რევოლუ-ციისკენ მიემართება, ეს აახლოებს მას ბოლშევი-კურ ტაქტიკასთან და ბოლოს. როგორც ვიცით, სა-ერთო ფრონტშიც შედის საფრანგეთის კომუნის-ტურ პარტიასთან. რენოდელი თავიდანვე შეურიგე-ბელი მტერი იყო ბოლშევიზმის, ყოველგვარი დიქ-ტატურის და მოითხოვდა სხვა დემოკრატიულ პარ-ტიებთან თანამშრომლობას არა მარტო არჩევნებში, არამედ მთავრობაშიაც, ასეთი ტაქტიკა მით უფრო სავალდებულო იყო, რენოდელის აზრით, რომ რეს-პუბლიკანური წყობილება და თვით ქვეყანა დიდი ხიფათის წინ იდგა და სდგას. ამრიგათ, ქვეყნის და-ცვა, მისი ინტერესების პარტიის ინტერესებზე მაღ-ლა დაყენება—აი რა იყო მისი პოლიტიკის ერთ-ერთი ქვაკუთხედი.

გამორიცხულებმა ახალი პარტია დაარსეს, ჟო-რჯის პარტია, მაგრამ, საუბედუროთ, აქაც არ ეწია რენოდელს კარგი ბედი. შემადგენლობა, ცოტა არ იყოს, ჭრელი გამოდგა, მათი ნეო-სოციალიზმიც, ბევრში დიდათ საყურადღებო და მოსაწონი, ბლუ-მის ორტოდოქსიასთან შედარებით, პოლიტიკაში მოიკოჭლებდა. ამის მაჩვენებელი იყო ადრიან მარ-კეს, რენოდელის საუკეთესო მეგობრის და მოწაფის,

პარტიის დაუკითხავათ ღუმერგის მთავრობაში შესვლა და შემდეგ მისი პარტიიდან გასვლა. რენოდელის სენი ერევა, ვერ იღებს აქტიურ მონაწილეობას ვერც პარტიულ, ვერც სხვა მუშაობაში, უძლურია რაღაც გამოასწოროს და ეს გარემოება კიდევ უფრო აჩქარებს მის საფლავში ჩასვლას.

რენოდელის ეს ძალიან მკრთალი დახასიათება ერთ კითხვას მაინც მიუყვება, რატომ გახდა ის ასეთი მჭერმეტყველი «ვექილი», როგორც მას ეძახოდნენ პალატაში, ასეთი უანგარო მეგობარი ქართველი ერისა. თვითონ აღზნებული პატრიოტი, ამ სიტყვის უკეთილშობილესი გაგებით, მას არ შეეძლო გულგრილათ შესვდებოდა ქართველ ერის უფლებათა ასე ვერაგულათ ფეხქვეშ გათელვას, იმ ქართველ ერის, რომელიც თვითონვე ნახა თავის თვალით, მარკესთან ერთათ, დააკვირდა. იწამა, შეიყვარა. ვინც იცნობს მის განუწყვეტელ საქმიანობას საქართველოსთვის, მის გაუთავებელ ნაბიჯებს სამინისტროებში, ვისაც უნახავს მისი გამოსვლები პალატაში, ან კიდევ სასამართლოებში უბრალო მოწმედ, მისი დაუზოგველი შეკამათება მოსკოვის აგენტებთან, ისევ და ისევ ქართველი ერის უფლების და ღირსების დასაცავათ,—ის მხოლოდ ერთს ინატრებდა: კიდევ ბევრი ასეთი ქართველი!—უცხოელთა შორის ხომ უიმედოა მზავისი მეორე დამცველის პოვნა.

ქართველი ერი ღირსეულათ იგლოვს საფრანგეთის გამოჩენილ შვილს, ჯერ ის კიდევ ბორკილებშია, რენოდელი ვერ მოესწრო მათ დაღწევას, მაგრამ ეს დღეც დადგება და განთავისუფლებული, მაღლიერი საქართველო ძეგლს დაუდგამს მის უებარ მოამაგეს. ქართველი ემიგრაცია არ დაივიწყებს წინ, ღონემისდილმა რენოდელმა ერთხელ კიდევ გააკეთა ნაბიჯი, რომელსაც უნდა მიეწეროს, უმთავრესათ, ემიგრაციის უფლებრივი მდგომარეობის განმტკიცება საფრანგეთში.

ილუზიები და სინამდვილე

თუ წინა წლებში ევროპაში მეტისმეტად ერიდებოდნენ საბჭოთა წყობილების კრიტიკა (ხოლო ზოგჯერ ეს აღკრძალულიც იყო), ესლა ამგვარი—ასე ვთქვათ—ნეიტრალობა «მოდრიდან» გადადის. ამ მხრივ ინტერესს არ არის მოკლებული ის, რასაც ამ უამად აღგილი აქვს იტალიაში; ფაშისტური მთავრობა იმ თავითვე თავისებურ მეგობრულ პოლიტიკას მისდევდა კომუნისტურ რუსეთისადმი, ხოლო უკანასკნელ სამი წლის მანძილზე ამ სახელმწიფოთა

შორის განწყობილება თითქმის დამოყვრებას ეთანხმებოდა. რა იყო ამისი მიზეზი? რა მოსახრებანი ამოქმედებდნენ იტალიას, თავის ანტიპოდს რომ მუიდრო კავშირით ეკვროდა? რომელ იდუმალმა ძალებმა მიიყვანეს ესლა ეს ქვეყანა მოსკოვთან, როცა რომ ისტორიულად ის თითქმის ყოველთვის რუსეთის საწინააღმდეგო დაჯგუფებებში იდგა? ამ კითხვებზე კმასაყოფელ პასუხის მიცემა საგანს დავგავშობრებდა; დავკმაყოფილდეთ ერთი შენიშვნით: ბუნებით ღარიბი იტალია მძიმე ომმა უფრო დააქვეითა, კომუნისტურ რუსეთში კი მას «ოქროს მთები» ელანდებოდა. პერსპექტივა ერთის შესწევით მართლაც წარმტაცი უნდა ყოფილიყო: იტალიას შემოაქვს ის, რაც ნამეტნავათ აკლია—ნავთის პროდუქტები, ხეტყე, ხორბალი; ნაცვლად ამისა ის ბახარს უხსნის საქმარისად წინწაყვულ თავის ნაციონალ ინდუსტრია... ქალაღნე ყველაფერი რიგსა და წესზე იყო, და აი როცა ანგარიშის ყველა წესებზე შედგენილი მრავალ თვეთა მუშაობის გამოკვლევანი სინამდვილეს მიუყენეს და მიჰხვდნენ, როგორის სისწრაფით იშრიტებოდნენ «სიმდიდრის გორები», ძნელი აღარ გახდა იმისი გაგებაც, რომ მოსკოვის თინისფეხებიან კერპს ვერც მომავალში რაიმე ფარსაგს გამოაყრენებ. ეკონომიკიდან განიდევნა ილლუზია და «ზედნაშენებმაც» თქვენი ჭირი წაიყოლეს... იტალია თანდათანობით ზურგს აქცევს საბჭოთა რუსეთს. მმართველთა წრეებში აქ ის აზრიც შეიჭრა, რომ დრო რუსეთის მთლიანობისათვისაც აღარ მუშაობს; ცენტროფუგალი ძალები იზრდებიან და ეშხადებიან მოსკოვის უღლიდან ემანსიპაციისათვის.

გასულ თებერვალს რომის აღმოსავლურ ინსტიტუტში ახალგაზდა მეცნიერმა, ფაშისტურ პარტიის წევრმა და პარლამენტის დეპუტატმა ბატონ ბარბიელლინი-ამიდეიმ წაიკითხა ლექცია «კავკასიის» სახელწოდებით. მიუხედავათ ამ სათაურისა, ლექტორი ისულ ორიოდ სიტყვით გაკვრით შეჩერდა კავკასიის დანაშთენ ხალხებსა და სახელმწიფოებზე: საუბარიცა და «ბუნდოვანი სურათებიც» მხოლოდ საქართველოს ეხებოდნენ. ლექტორმა საკმარისი ცოდნა გამოიჩინა საქართველოს ისტორიასა და გეოგრაფიაში, ლინგვისტიკასა და ეთნოგრაფიაში; შესწავლული აქვს აწ განსვენებული აკადემიკოსი ნიკო მარტის იაფეთიდოლოგიაც. დღევანდელ სახის საქართველოს დეპუტატი გასცნობია იქვე—ადგილობრივ, როგორც თანამგზავრი სამი წლის წინათ საბჭოთა კავშირის შესასწავლათ გამგზავრებულ იტალიურ საპარლამენტო და სამრეწველო ჯგუფისა. ესევე გარემოება შიგადაშიგ კიდევაც იჩენდა თავს მის ლექციაში: ეცნეოდა, რომ ზოგიერთ კითხვის გარკვევაში დეპუტატს ვერ დაეძლია კომუნისტურ «გიდის» ინფორმაცია.

საბჭოთა კავშირის სამხრეთ ნაწილში საქართველო—განაცხადა ლექტორმა—ყველაზე დაწინაურებული კუთხვა; საქართველო საუკუნოების განმავლობაშიაც ჰვემონი ყოფილა მთელს კავკასიაში და ასეთათვე იქნება მომავალშიაც. რიცხვის სიმცირე ვერ დააბრკოლებს ქართველების დიდ კულტურულ გავლენასა და მნიშვნელობას მეზობელ ხალხთა შო-

რის მცხოვრებთა რაოდენობის თაობაზე ლექტორმა ლიმიტით შეჰნიშნა, რომ არაქართველებს ტენდენცია აქვთ შეამცირონ მისი რიცხვი, ხოლო ქართველები ასევე ახვიდებიან თავის თვლასაო. თვით ლექტორს საქართველოს მცხოვრებთა რაოდენობა სამ მილიონამდე აპყავს. მომხსენებელმა არ დასტოვა განუხილველათ არც ერთი შტო ქართველი ერისა; მცირე ბუნდოვანობა ეტყობოდა მხოლოდ, როცა აუდიტორიას უხსნიდა ლაზებისა და აჭარლების ვინაობას.

რა პროცესი ხდება დღეს საქართველოში? საით იხრება ხალხის პოლიტიკური იდეალი? დამთავრდა ბრძოლა დამოუკიდებლობისათვის? შეურიგდა ხალხი რუსეთის ხელახალ მოსვლას? შეეგუა ქართული სულისკვეთება მოსკოვიდან მოჩეჩებულ სახოვადობრივ-პოლიტიკურ წყობილებას?

ამ კითხვებზე ბევრ რამეს საგულისხმოს შეიტყობდა საქმეში ჩახედული მსმენელი, თუმცა ლექტორი ზოგ-შემთხვევებში გაურბოდა საგანთა და მოვლენათა კონკრეტიზაციას გასაგებ მიზეზთა გამო.

ერთი გარემოება—სტქვა დეპუტატმა—თვალში გეცემათ მყისვე, ჩახვალთ თუ არა საქართველოში: ეს არის წრეს გადასული გატაცებული ნაციონალიზმი, დაცვა მთელის არსებით ყოველივე იმისა, რაიცა ქართულის სახელს ატარებს. ეს მომენტი იტალიელ მეთვალყურისათვის არ არის მანიცადამინც უარყოფითი, იგი მაჩვენებელია ქართველ ერის ხანდასმულ სახელმწიფოურ არსებობისა ერთის მხრით და გამუდმებულ ომებისა ურიცხვ მტრებთან მეორის მხრით.

დეპუტატს უსაუბრნია ბევრ ქართველთან—არაკომუნისტთანაც და კომუნისტთანაც; მას გამოუტანია შთაბეჭდილება, რომ ყველა ქართველი დამოუკიდებლობის მომხრეა. ქართველი—განაგრძო ლექტორმა—კომუნისტურ რეჟიმში ჰპოებს ერთგვარ საფეხურს, რასაც უეჭველათ მოედევნება სრული თვითმყოფობა. ერთ ქართველ კომუნისტს უთქვამს ბნ ამიდებისთვის, რომ იმ დროს, როცა სამეფო რუსეთი ყოველისფერ ქართულს აჩანაგებდა, ეხლანდელ პირობებში სამაგიეროთ დიდი სარბიელია გახსნილი ეროვნულ ნიადაგზე მუშაობისათვის: სკოლაში, დაწესებულებებში, პრესაში. ყველაფერი გვაქვს, რაც წინათ გვაკლდა. ქართველი ეროვნულად იწვრთნება და ვითარდება, მან იცის, რომ შორს არ არის დრო, როცა თვითონ ამოუდგებდა თავის მიწა წყალს მოსავლელათ... წარმოიდგინეთო—წამოიძახა დეპუტატმა—ტფილისში ამ ყაზად ქართული უნივერსიტეტი არის და სამეფო რუსეთის დროს კი ამაზე ფიქრიც შეუძლებელი იყო (დეპუტატს ამ სტრიქონების დამწერმა განუმარტა, რომ უნივერსიტეტი საქართველოს დედაქალაქში დაარსდა 1917 წელს... ბუნდოვან სურათების ახსნისას ლექტორმა შეასწორა თავისი შეცდომა). დეპუტატი მეტად გაოცებულია იმ ფაქტითაც, რომ ტფილისის უნივერსიტეტი ითვისის ხუთიათას მოსწავლეს: სამ მილიონ მცხოვრებზე ხუთიათასი სტუდენტი,—ეს ხომ კეთილდღეობა-

ში მყოფ ხალხსაც შეშურდებაო, განაცხადა მან!

მომხსენებელმა დრო დაუთმო ანბანისა და საზოგადოთ «შრიფტის» საკითხსაც. ის, რა თქმა უნდა, იმ შესხედულებისაა, რომ ყველა ხალხი ადრე თუ გვიან უნდა გადავიდეს ლათინურ შრიფტზე. იშვიანთად თუ სადმე წააწყდებითო—დასძინა დეპუტატმა—საკუთარ ანბანის ისეთს ფანატიკოსებს, როგორიც არიან ქართველებიო!..

რა შეგვიძლიან ვთქვათ ამაზე? თუ იტალიელი მოგზაური განცვიფრებით აღნიშნავს ქართველების ფანატიკურ კერპობას ქართულის დაცვასა და შენახვაში, ჩვენ—ჩვენის მხრით—სიამოვნებითა და სიხარულით ხელს ვაწერთ ასეთს «ფანატიკოსობაზე!» ენაცა და «შრიფტიც» ხელოვნურად შეკაწიწებული კათეგორია როდი არის, რომ მათ ასე იოლად გამოეთხოვოს ერი. ისტორიის გრძელ მანძილზე შემუშავებულ და შესისხლხორცებულ თვისებების უარისყოფა პირიქით ერის უკულტურობისა და ფუქსავატობის დემონსტრაცია იქნებოდა...

მინც რა მოსახრება უნდა გვაიძულებდეს, რომ ქართული ანბანი ლათინურს ვანაცვალოთ? მაგრამ ვიკითხოთ, რა უპირატესობა აქვს ამ უკანასკნელს ქართულთან შედარებით? ის, რომ ლათინურ ანბანს მთელი ევროპა და ამერიკა ხმარობს? მაგრამ ამ მოტივს რა აქვს საერთო ენათმეცნიერებასთან?!

თავის მოხსენებაში დეპუტატი-ლექტორი არა ერთ გზით პატივისცემით იხსენიებდა მარსს, როგორც შესანიშნავ ლინგვისტსა და სწორუბოვარ ავტორიტეტს იაფეტიდოლოგიაში. აი რა სიტყვებით ახასიათებს ეს მეცნიერი აკადემიკოსი ქართულ ანბანს: «ქართულმა ანბანმა მიაღწია იმ სისრულემდის, რომელიც ქართულ ასოთა გამოხახვას ჰქმნის ფონეტიკურ სისწორის ნიმუშათ ენის ცხოველ ბგერათა სავსების გადმოცემისათვის».

თავის ერთობ შინაარსიანი ლექცია დეპუტატმა დამთავრა იმ რწმენით, რომ არსებულ პოლიტიკურ პირობებს დროთა გამოზომბში შესცვლის საქართველოს სახელმწიფოური დამოუკიდებლობის აღდგენა.

ასევე საინტერესოთ შერჩეულმა ბუნდოვან სურათებმა მაყურებელს თვალწინ გადაუშალა მთელი საქართველო ბათუმიდან მოყოლებული ხევსურეთით გათავებული.

დღეს უცხოელისათვისაც ცხადზე უცხადესია, რომ ქართველი ერის პოლიტიკურ იდეალს ვერავითარი სიდუხჭირე ვერ შეჰხრის! მისი გარდაწყვეტილება გარდაუვალია!

გრგვინვა ხალხისა ბოლშევიკურ ცხრაკლიტულიდანაც ისმის!

ეს ხმა თანასდევდა უცხოელ მეთვალყურეს შავი ზღვის ნაპირიდან დარიალის ხეობამდის...

რ. ინგილო.

«ქველი წიგნი ქველის ამბით» საქართველოზე

ამ წიგნს ჰქვია: 1. «წერილები კავკასიასა და საქართველოზე. 2. მგზავრის წერილები სპარსეთზე» — ვილჰელმ ფონ-ფრაიგანგსი. ეს ფრაიგანგსი, ფილოლოფის დოქტორი, გერმანელი მწერალია და რუსეთის დიპლომატიურ სამსახურში იმყოფება. რუსეთის მთავრობის დავალებით ის მიემგზავრება სპარსეთში ფეტ-ალი-შაჰის შემკვიდრესთან — აბას-მირზასთან — მოსალაპარაკებლად. კავკავის გზით ის და მისი მეუღლე ჩადიან ჯერ ტფილისში, სადაც ცხოვრობენ 1811 წ. ნოემბრიდან 1812 წ. მაისამდე. პირველი ნაწილი ამ წიგნისა შესდგება იმ წერილებისაგან, რომელთაც ფონ-ფრაიგანგსის მეუღლე დღიურის სახით თავის მეგობარს უგზავნის და თავის შთაბეჭდილებებს კავკასიასა და საქართველოზე უზიარებს. მცირე ნაწილი შეეხება თვითონ ბ. ფონ-ფრაიგანგსის მოგზაურობას სპარსეთში და იქ მიღებულ შთაბეჭდილებებს. როგორც მეორის ისე პირველი ნაწილის ნამდვილი ავტორი ბ. ფონ-ფრაიგანგსია. ამ შემთხვევაში ჩვენ უფრო, რასაკვირველია, პირველი ნაწილი გვინტერესებდა და მისი საყურადღებო ადგილები მინდა გავაცნო ქართველ მკითხველს. ეს წიგნი გამოსულა ჰამბურგში ჯერ ფრანგულ ენაზე 1816 წ., შემდეგ გერმანულად 1817 წ. წიგნი დასურათებულია და დართული აქვს ამიერ კავკასიის და საქართველოს რუკა.

... დღემთი, ანანურიდან 18 ვერს, 25 ნოემ. 1814 წ.

«ამ დილით ჩვენ დავტოვეთ ანანური. ის პატარა, მაღლობზე გაშენებული სიმაგრეა ისე, როგორც დღემთი, სადაც ჩვენ ეხლა ვიმყოფებით. აქ ჩვენ ჩამოვხტით საქართველოს სახელოვან მეფის ერეკლეს ყოფილ სასახლეში. სასახლე სრულ ოთხკუთხედს წარმოადგენს, რომელსაც ირგვლივ ბალკონი უფლის. შენობა შესდგება ერთ დიდ დარბაზისაგან (შუაში), რომელსაც მრავალი პატარა ოთახი არტყავს. ფანჯრები ყველა უშუშოა, მაგრამ დიდი ხელოვნებით ამოკრილი. იატაკი ქვის არის. დგამი არ მოიპოვება, გადარჩენილა მხოლოდ რამოდენიმე ხალიჩა და ბალიში. დიდის მოწიწებით, დაღვრემილ ფიქრებში გართული, ვათვალიერებთ ჩვენ დიდ მეფის საუდიენცო დარბაზს და სასამართლო ოთახს...

სასახლის ბალკონიდან მშვენიერი სანახაობა იშლება თვალწინ, და, იქვს გარეშეა, რომ აქ დასვენება ზაფხულობით მეფის გვარეულობისათვის მეტად სასიამოვნო იქნებოდა.

ეს დიდი, ძველი, — ეხლა ასე მიტოვებული — სასახლე გვაგონებს იმ ზღაპრულ შენობებს, რომელთაც ჩვენ მხოლოდ რომანები აგვიწერენ ხოლმე. მოხუც ერეკლეს ბინა ავდიძებს ჩემში ღრმა და მწუხარე ფიქრებს ამა ქვეყნის ამაოებდაზე: ერთხელ, წინეთ ცხოვრობდა აქ ძლიერი და სახელოვანი მეფე; — ეხლა ჰაერი, რომელიც მის საფლავსაც არ ასვენებს, განუწყვეტლივ იმის ცდაშია, რათა მისი ძვირფასი ფერფლი ბინძურ მტვერს შეუერთოს; — აქ, სადაც ერთხელ ტემპერამენტები ერთმანეთს ეხეთქებო-

დენ; ეხლა სიწყნარე, სიჩუმე და მოწყენილობა მეფობენ. — და ეს უზარმაზარი შენობა-ბინა ერთ დროს ბრწყინვალე, მრავალრიცხოვან მეფის ოჯახისა, ძველი წარსულ დიდებისა — დაღლილ მგზავრთა თავშესაფარად გადაქცეულა...

ჩვენ გვემსახურება ერეკლე მეფის ყოფილი მხარეული... საქმელი მსუბუქია, ადვილად მოსანელე-ბელი: ბოზბაში, მწვადი, აირანი (დაკვეთილი რძე), ხილი, ტბილიეულობა და ხილის წვენით ნარევი წყალი.

მცხეთა, დღემთიდან 16 ვერსტი, 26 ნოემ. 1914 წ.

... ჩვენი დღევანდელი მგზავრობა ძლიერ სასიამოვნო იყო. შეუდარებელია საქართველოს ბუნება. მშვენიერი დარი და იმედი, რომ ჩვენი ხანგრძლივი მგზავრობა დღეს გათავდება, გვაცოცხლებს, გვახარებს... მივუახლოვდით ძველ მცხეთის ძველ მონასტერს, რომელშიდაც დღეს კარანტინია... ვპვრეტ მტკვარსა, რომელსაც აქ არაგვი უერთდება, და ვფიქრობ საქართველოს დედა-ქალაქებზე — მცხეთასა და ტფილისზე, — რომელიც მის ნაპირებზე გაშენებულია. — მცხეთა საქართველოს ისტორიული ქალაქია, მისი ძველი რეზიდენცია... და ვინც დღეს მცხეთას ნახავს თავისი ასიოდე შენობით, სადაც ქართველები და სომხები ცხოვრობენ უსაშინელებს პირობებში, — ის არ დაიჯერებს, რომ ეს ქალაქი ერთ დროს ოცდაათი ვერსტის სიგრძეზე იყო გადაჭიმული და თავის დასაცავად 80.000 მეომარი ჰყავდა». — აქ მოყოლილია მცხეთის, — საქართველოს ისტორია.

ტფილისი, მცხეთიდან 23 ვერსტი, 28 ნოემ. 1814 წ.

... «დავტოვეთ მცხეთა, გადავლახეთ ძველი ხიდი მტკვარზე და გავყევით ტფილისისაკენ მიმავალ გზას... რა მშვენიერებაა, რა სიამოვნებას გრძნობს ადამიანი!.. აი ტფილისიც გამოჩნდა მტკვარის ორსავე ნაპირზე გადაჭიმული... შეუდარებელია ეს სანახაობა. — განსაკუთრებით, როდესაც მზის სხივები დაჰქათქათებენ საქართველოს დედა-ქალაქს და მის მრავალ კოშკებსა და ეკლესიებს ანათებენ...

გენერალ-გუბერნატორის სასახლე დიდი და ღამანი, ნახევრად ევროპიულ სტილით ამართული შენობაა, თვით ტფილისიდან ნახევარ ვერსტით დაშორებული და მაღლობზე წამოჭიმული. იქვე ახლო ახალი ჰოსპიტალია. როგორც პირველი, ისე მეორე მტკვარის მარჯვენა მხარეზე იმყოფება. ჰოსპიტალის ასეთ მდებარეობას ის დიდი უპირატესობა აქვს, რომ აქ უკეთესი ჰაერია... და მასთან ქალაქის ეს ნაწილი უფრო დაზღვეულია შავი ჭირისაგან, რომელიც ხშირი სტუმარია საქართველოში. უკანასკნელად მის 1810 წ. მოედვა ამ მრავალ-ტანჯულ ხალხს და მრავალი იმსვენებოდა. დიდი ზიანი მიაყენა ამ ავთამყოფობამ მაშინ რუსის ჯარს, რომელიც ოსმალეთის ციხეს ახალციცეს უტევდა». აქ მოყოლილია ტფილისის ისტორია. — «გარდა ქართველებისა, რომელნიც უმრავლესობას შეადგენენ და მართლმადიდებელნი არიან, საქართველოში ცხოვრობენ სომხები, ებრაელები, სპარსელები. სომხები, რომელნიც თურქებისა და სპარსელების შიშით საქართველოს

თავს აფარებდენ, შეადგენენ დღეს მცხოვრებლების ერთ მეოთხედს;—მათ ხელშია ამ მხარის თითქმის მთელი ვაჭრობა...

უმრავლესობის სალაპარაკო ენა ქართულია, მაგრამ ძლიერ გავრცელებულია აგრეთვე სპარსულიც, განსაკუთრებით მაღალ ფენებში. სპარსული ენის და ზნე-ჩვეულების ცოდნა და წაბადვა მაჩვენებელია აქ გავრცელებული შეხედულებით კარგი აღზრდის, განათლების...

ძვირფასო მეგობარო! დღეს ეს მშვენიერი ქალაქი მხოლოდ ნანგრევების საშინელ სურათს წარმოადგენს; ის ძველია იმ უმაგალითო მოხორბების, რომელიც მას სპარსელმა ალა მაჰმად-ხანმა მიაცენა»...

ტფილისი, 3 დეკემბერი 1811 წელი.

... «ჩემი სარწმუნოებრივი მოვალეობა რომ აღმესრულებინა, ვესტუმრე უპირველეს ყოვლისა კათოლიკების ეკლესიას. დიდი იმ, ლამაზიც, მაგრამ არაფრით ღირსშესანიშნავი. მართლ-მადიდებელთა ეკლესია—სიონი, ქართველთა სიწმინდე გაცილებით უფრო დიდი, ლამაზი და ღირს შესანიშნავია. ყველა დიდ დღესასწაულებს აქ იხდიან ხლომე. ამათ გარდა კიდევ სხვა მრავალი ეკლესიაა ტფილისში,—თითქმის ყველა მართლ-მადიდებელი.

ყველაზე მეტი ინტერესი ჩემში ამ ქალაქში ბაზარმა და ქარვასლამ გამოიწვია.

წარმოიდგინეთ ერთი გრძელი, ვიწრო, მიხვეულ-მოხვეული ქუჩა, რომლის ორივე მხარე დაკავებულია პატარა, უმთავრესად, ხის შენობებით, რომელთა სახურავი ქუჩას სრულებით ჰფარავს. აქ ნახავთ ყოველგვარ საქონელს—ქართულს და სპარსულს: ხალიჩებს, შალს, აბრეშუმის ნაქსოვებს და სხვ.

ბაზარი ცოცხალი, ნამდვილი მხატვრული სურათია, მაგრამ თვით ადგილი მეტად ვიწრო და ბნელი. ყურძენი, ბროწეული, ბია და მრავალი სხვა ხილვული ჩამოკიდულია, მშვენივრად აკინძული, ამ პატარა სავაჭროების, სახურავების ქვეშ მთელი ქუჩის გასწვრივ.

აქედან გადადიხართ ქარვასლაში, სადაც სპარსელ, თურქ და სომეხ ვაჭრებს გამოუფენიათ ორიენტალური სიუხვით ოქროთ და ვერცხლით ნაქარავი საქონელი და სხვა ძვირფასეულობა. სანახაობა მართლა მიმზიდველი სილამაზისაა, მაგრამ გიკვირს, რათ არის ასე უხვად გამოფენილი ასე ძვირი...

ზის ფეხმორთხმული ორიენტალი ვაჭარი მშვიდად, აუჩქარებლად ეწევა თავის ყალიონს და უცდის, უცდის მყიდველს აპატიურნი... მაგრამ საქმარისია გამოჩნდეს ასეთი,—და ჰქრება სიმშვიდე. აუჩქარებლობა—სიცოცხლით სავსე ბუნება, მისი სიმკვირცხლე, ტემპერამენტი და ლაპარაკში დაჯერების უნარი წამსვე აშკარავდებია...

საქართველოში მხოლოდ ოქროს და ვერცხლის ფული ტრიალებს; უმცირესი ღირებულების ნიშანი აბაზი და ორი აბაზია. ერთი აბაზის ღირებულება 8-10 გრამს უდრის^{*)}. ნაკლები ღირებულების ფული მე აქ არ მინახავს. წარმოადგინეთ მათხოვარსაც

*) საქსონიის ფულის ნიშანი,

ვერ მისცემთ აბაზზე ნაკლებს, აქედან ის დასკვნა არ გამოიყვანოთ, რომ საქართველო ელდორადია, სადაც ოქრო და ვერცხლი თავსაყრელია;—პირიქით,—ფული აქ ძლიერ იშვიათია, ძვირი და სიღარიბე საშინელი...

ძველი ქვის ხიდი აერთებს ქალაქს ერთ ლამაზ მდლობთან მტკვრის მარცხენა მხარეზე, რომელსაც ლაბარი ჰქვია. ამ ხიდიდან იშლება მშვენიერი, მრავალფეროვანი სანახაობა:—ერთი მხრით მოსჩანს ჩქარი მტკვარი, გენერალ-გუბერნატორის სასახლე და მდლობზე გაშენებული არსენალი, დაბლა ჰოსპიტალი, ბოტანიკური ბაღი, არტილერიის შენობა და—შორს, შორს—კავკასიონი მთელი მისი თეთრი, ბრწყინვალე დიდებით; მეორე მხრით ქალაქი, ციხე, სახლები, ნანგრევები, ბაღები... და იქ, მთის შუაგულში, განმარტოებით თეთრი ეკლესია, სიმწვანეში გახვეული. სადაც ყოველ კვირას და დღესასწაულს დიდძალი ხალხი იკრიბება, რომ წირვის შემდეგ დასტკბეს კარგი ჰაერით და... ტფილისით.

მეფე ერეკლეს დროს ტფილისში ყოფილა 4.000 სახლი 20.000 მცხოვრებით. ესლა, ტფილისის ახორების და შავი ჭირის მძვინვარების შემდეგ, სისწორით არ შემიძლია ვთქვა რამდენი მცხოვრები ჰყავს და რამდენი სახლი აქვს კიდევ ამ მრავალ-ტანჯულ ქალაქს»...

ტფილისი, 7 დეკემბერი 1811 წელი.

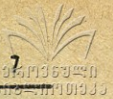
... ტფილისის გოგირდის აბანო რალაც არაჩვეულებრივია; ცხელი წყალი მოდულს კოლიდან და ძლიერ სასარგებლოა. ასეთ აბანო აქ ათია,—ყველა ქალაქ კარედ. სიბომა ამ აბანოებისა სხვადასხვაა: 20-დან 30 გრადუსამდე რეომურით. ერთია მხოლოდ 15 გრადუსიანი; მე ის ვარჩიე და ვატყობ მომიხდა,—ასეთ მგზავრობის შემდეგ თავს კარგად ვგრძნობ. რამდენად უფრო ცხელია აბანო, მით უფრო სასარგებლოა. ვსინჯე 30 გრადუსიანი რეგმატიზმის წინააღმდეგ, მაგრამ სიცხე ისეთი დიდი იყო და გოგირდის სუნი ისეთი ძლიერი, რომ ვერ გავუძლე...

მაღალი წოდების ქართველები, განსაკუთრებით კი მანდილოსნები კიარაში ერთ დღეს აქ ატარებენ, ხშირად ღამესაც; ბანაობენ, იღებენ თმას, წარბებს, წამწამებს, ბევრი ბრჩილებსაც და მერე ისვენებენ რბილ საწოლზე. აბანოში ასეთ ყოფნისა და ერთი საათის ტკბილი ძილის შემდეგ ძლიერ სასიამოვნოა კარგი ხილის ჩაგემრიელება ჩვენთვის, ვეროპიელებისთვისაც.

და თუმცა ეს აბანოები მაინცა და მაინც დიდ მიმზიდველობას ვერ იწვევენ გარეგნულად ადამიანში, მაგრამ მე ასეთი დროს ტარება კობტა ქართველ მანდილოსნებისა უსარგებლოდ და ულამაზოდ არ მიმაჩნია; ამას ვამბობ და არ მეშინია საყვედურის: ნახევრად გაქართველებულხარ»-ო.

ტფილისი, 18 იანვარი 1812 წელი.

... «რუსეთსა და საქართველოს შორის საქონლის გაცვლა-გამოცვლა თანდათან ფეხს იკიდებს, მაგრამ ამას ძლიერ უშლის ხელს სიმორავ ყიზლარიდან ასტრახანამდე და ტრანსპორტის სიძნელე კავ-

კასიონით. მთავარი საწყობი მოხდოკია. რუსეთს საქართველოდან უმთავრესად აბრეშუმში გააქვს. საქონლის მიტანა ტფილისიდან შეიძლება მხოლოდ ყაუშურამდე; აქედან ის მთებით ადამიანის ზურგს გადააქვს. ასეთი სიძნელე. უგზობრით გამოწვეული, იძლევა მხოლოდ მსუბუქ და ძლიერ ძვირფას საქონლის გადატანის საშუალებას.

რუსეთს საქართველოში შემოაქვს: ოქრო, ვერცხლი, საათები, ინდიგო და განსაკუთრებით ფართალი.

როდესაც რუსეთსა და სპარსეთ შორის ზავი ჩამოვარდება, უყვევლია მათ შორის დიდი ვაჭრობა გაჩაღდება... ეს არის გზა რუსეთისა აზიაში, — ინდოეთისაკენ. — სიმორე არც ისე დიდი დაბრკოლებათა, როგორც ეს ბეგრს კვონია»...

ტფილისი, 25 იანვარი 1812 წელი.

... «დღეს მე დავეწწარ ორ მოკლეულის დასაფლავებას... თავადი ციციანოვი, შთამომავლობით ქართველი, რუსეთის იმპერატორმა, როგორც ძის სამსახურში გამოჩენილი და დაწინაურებული, 1803 წელს საქართველოს გენ. გუბერნატორად დანიშნა. მან შეტევით აიღო სიმაგრე განჯა, რომელსაც სახელი გამოუცვალა და ელიზავეტოპოლი დაარქვა. დაიმორჩილა რამოდენიმე სახანო, მაგ. შუშა, ყარაბაღი და დიდი სახელი მოიპოვა სპარსეთში, თურქებში და ლეკებში. სპარსეთში დღესაც აშინებენ მისი სახელით ბავშვებს.

ჰო და ეს კაცი ბაქოს ხანმა, ვითომ და ციხისა და მისი გასაღების გადასაცემად მიიწვია ქალაქში. ციციანოვი დათანხმდა ამ წინადადებაზე, რადგან მას ხანმა პატიოსანი სიტყვა მისცა. მას თან ახლდა მხოლოდ ერთი უფროსი ოფიცერი თავ. ერისთავი — აგრეთვე ქართველი — და რამოდენიმე ყაზახი. ორივე მოკლეს ციხიდან გასროლილ ტყვიით 8 თებერვალს 1806 წელს... მოკვებითი თავები შაჰს გაუგზავნეს სპარსეთში... სადაც მოკლეს, იქ დამარხეს. რადესაც გენ. გლახენაჰმა და ბულგაკოვმა ბაქო აიღეს, მოკლულთა ცხედარი გადაასვენეს ერთ ერთ სომეხთა ეკლესიაში. ესლანდელმა გენერალ გუბერნატორმა მარკიზ პაულუჩიმ დაავალა თავის ადიუტანტს ციციანოვისა და ერისთავის ტფილისში გადმოსვენება... დიდის ამბით დაასაფლავეს ისინი სიონის ტაძარში»...

ტფილისი, 5 თებერვალი 1812 წელი.

... «ჩვენ უკვე გაზაფხულს განვიციდით მთელი მწვენიერებით... საქართველოს ჰავა შეუდარებელია... დღეები ერთი მეორეზე უკეთესი ერთმანეთსა სცვლიან... ცის სიწმინდე და ბრწყინვალეობა კიდევ უფრო მალა სწვევენ მის გუმბათს... მთელი ბუნება იფურჩქნება, ახალგაზდავდება და ეხვევა სიცოცხლის სამოსელში... როგორის განსაკუთრებული მედიდურობით ამოდის აქ მზე; უთვალავი რიცხვი მგალობელთა დღესასწაულობს ჰაერში სინათლის მშობელის დაბრუნებას; ათასნარი ბალახამურ სურნელებით იქლინება ქვეყანა და სიცოცხლის ამონასუნთქით ივსება მკენარენი, რომელთა სიმწვანე და მრავალფეროვანება არ ღლის მზერას, ეფერება

თვალს... რა კონტრასტია ერთი მხრით ყაუშური, ზამთრის საბანში გახვეული, მეორე მხრით მოცინარი, მოთამაშე ბუნება. — მოხუცი, ახალგაზდობით გარშემორტყმული...»

გენერალ-გუბერნატორის მეუღლეს ყოველ სალამოს მიღება აქვს, უმთავრესად ქართველ მალაქოების მანდილოსნებისა; რამდენიმე მათ შორის მეფის გვარეულობას ეკუთვნის. ყველაზე საინტერესოდ მე მიმაჩნია მეფის ქალი თეკლე. მეუღლე თავად ორბელიანისა; ამაყურ თავდაპირით ეს ქალი არ უარჰყოფს იმ სისხლს, რომელიც მის ძარღვებში სჩქევს.

ქართველი მანდილოსნები ცხენებით მოდიან. — მათ წინ მოუძღვის ერთი ქართველი მსახური. თავიდან ფეხებამდე ისინი გახვეული არიან თერა მსახვევში. მოსვლისთანავე მანდილოსნები იხდიან მოსახვევებს და რჩებიან ეროვნულ სამოსელში. — ორიენტალური ტანთსაცმელი ჩვენ, ევროპელებს, გვაკვირვებს; — მე კი მგონია, რომ ის სავსებით შეფერება ადგილობრივ ჰავას და ხალხის ზნე-ჩვეულებას... ჰამაც! მე თქვენ გწერდით, რომ აქ სადილს იწყებენ იმით, რითაც ჩვენ ვთავაზობთ. მეტის მეტი სითბო ამ ქვეყნისა მოითხოვს მსუბუქ, ადვილად მოსანელებელ და გამაგრებელ საქმელს. ზომიერ ჰამის შედეგია. რომ ქართველი უმეტეს შემთხვევაში მაგარი აგებულობის არის, ჯანმთელია და დიდხანს სცოცხლობს»...

ტფილისი, 16 თებერვალი 1812 წელი.

... «ეს ეს არის ცუდი ცნობა მივიღეთ: კახეთში აჯანყება. ესლავე თუ არ ჩააქრეს ეს ამბობება, შესაძლებელია ის მთელ საქართველოს მოედვას. გაგზავნეს ჯარი კახეთში, რომელიც ცენტრია მუდამ დელვის და აჯანყების. მეამბოხეებს მეთაურობს საქართველოს ტახტის მემკვიდრე ბატონიშვილი ალექსანდრე, რომელსაც მხარს უჭერს სპარსეთი. ტფილისშიც დიდი აღელვებაა და გენერალ გუბერნატორი აქ არ არის»...

ტფილისი, 18 თებერვალი 1812 წელი.

... «მოვივით თუ არა ეს წერილი არ ვიცი, რადგან ყოველგვარი მიმოსვლა და კავშირი კავკასიის სხვადასხვა ნაწილებთან შეწყვეტილია კახეთის აჯანყების გამო. ის დიდი სისწრაფით ვითარდება და ედება ამ მხარის მცხოვრებთა ფართო ფენებს. რა სამწუხაროა, რომ საქართველო, ასეთი მშვენიერი ქვეყანა, თითქმის განუწყვეტლივ შიმშილის, შავი ჭირის და აჯანყებების საშინელებას განიცდის. საშინელ მდგომარეობაში ვართ: წინ კავკასიონი გაუვალი გზებით, უფსკრულებით, თოვლიან ნაპრალებით, უკან თურქები და სპარსელები, შუაში შავი ჭირი და აჯანყება და მასთან მოსალოდნელი საყოველთაო შიმშილი... თვით ბუნებასაც, რომელიც უღლითა-ღლე ასე მშვენიერდება, დაეკარგა ჩემთვის ყოველგვარი მიმზიდველობა. სულიერ სიმშვიდე დაკარგული, მეტს ველარაფერს გწერთ»...

ტფილისი, 28 თებერვალი 1812 წელი.

... «გენერალ გუბერნატორი ჩამოვიდა და გაემკზავრა კახეთის კენ. — მოვიდა ცნობა, რომ რუსის

ჯარმა დაამარცხა აჯანყებულები... ჩამოვიდა ჩქარი კურიერი პეტერბურგიდან. იმპერატორის ბრძანებით საქართველოს გენერალ-გუბერნატორი მარკინ პაულუჩი გაწვეულია უკან. მალე ახალს დანიშნავენ»...

ტფილისი, 20 მარტი 1812 წელი.

... «აჯანყება კახეთში ჩააქრეს... გადაწყვეტილია, ძვირფასო მეგობარო! მისის პირველ რიცხვებში ვტოვებ საქართველოს. ამდენ შიშს, მწუხარებას და მომავალზე ფიქრს ვერ გაუძლო ჩემმა ჯანმრთელობამ. განსაკუთრებით უკანასკნელ დროის მოვლენებმა იმოქმედეს ჩემზე და ექიმების რჩევით უნდა მოვცილდე აქაურობას»...

მ მისის ქ-ნი ფრაიგანგსი და მისი მეუღლე მიემგზავრებიან საქართველოდან: პირველი—იმავე გზით უკან, რუსეთისაკენ, მეორე სპარსეთში.

წიგნის მეორე ნაწილის შესავალში ბ-ნი ფრაიგანგსი ამბობს: «იმ თვისებებით, რომელიც ქართველ ერს აქვს, შეიძლება მისი დროებით დამორჩილება, მაგრამ არასდროს დამონება»-ო.

მ.—მე.

ერთი წინასწარმეტყველება

საფრანგეთის გამოჩენილმა მწერალმა ალექსანდრე დიუმამ (მამამ) წარსულ საუკუნის 58-59 წლებში იმოგზაურა რუსეთსა და ჩრდილო და ამიერ-კავკასიაში.

ეს თავისი მოგზაურობა მან აღწერა სამ ტომიან წიგნში, რომელსაც «მოგზაურობის შთაბეჭდილებანი» აქვს სათაურათ და რომლის ორი მესამედი, ანუ ორი ტომი მიძღვნილი აქვს კავკასიას.

ქართველ ხალხს აღტაცებაში მოუყვანია მწერალი: ყველაფერი მოსწონს დიუმას ქართველში: მისი გარეგნობა, სილამაზე-სიკოხტავე, ვაჟკაცობა და მიხერა-მოხერა; მისი სულისა და გულის თვისებები.

საზოგადოდ ბევრი ღრმა და ყურადღების ღირსი დაკვირვება გაფანტული ამ გასატაცებლად, როგორც მოსალოდნელი იყო მისის ავტორის საქვეყნოდ ცნობილ ნიჭისაგან, დაწერილ წიგნში, და მისი წაკითხვა დიდად სასიამოვნოდ დარჩებოდა ჩვენს მკითხველს.

ჩვენ სრულებით არ გვქონია აზრად საბიბლიოგრაფიო შენიშვნის წერა, როდესაც კალამი ავიღეთ ხელში. ჩვენი მოკლე შენიშვნა გამოწვეულია იმ მოსაზრებით, რომ ქართველ საზოგადოებაში კაცი არ იყო, არ სცოდნოდა, რომ დიუმა ჩვენს ქვეყანაში ყოფილიყო და მის შესახებ წიგნიც დაწერა, ოღონდ წაკითხვით, ვგონებ, სამსაც არ წაეკითხა მისი ნაწერი.

ჩვენი განზრახვა კი სულ სხვა არის: ჩვენი სურვილია მივაწოდოთ მკითხველს ამ წიგნიდან ამოღებული დიუმას ერთი აზრი, წინასწარმეტყველება თუ გნებავთ, რომელსაც დღევანდელ დღეს ეძლევა განსაკუთრებული მნიშვნელობა.

დიუმა ჩამოდის ნუხას და აქ, სხვათა შორის, ათვლიერებს ნუხელ ხანების სასახლეს. ამ სასახლის

დათვალიერებით არის გამოწვეული ის წინასწარმეტყველება, რომელზედაც მოგახსენებთ ზემოდ.

მაგრამ დავუთმოთ სიტყვა თვით ავტორს.

«... კოშკი მომხიბვლელი რამ შენობაა. მისი გადმოცემა მისის დახლართულის ნაშენებებით და დაუსრულებელ არაბულ ჩუქურთმებით მხოლოდ მხატვრის ბეწვს (ფორს) თუ შეუძლია.

სასახლე შიგნით განახლებულ იქნა ძველებურ ყაიდაზე რუსეთის დიდ მთავართათვის, რომელნიც აქ ჩამომხტარან. ოღონდ გადაკეთება-განახლება პირველ სართულს არ ასცილებია, ყველაფერი ასე კეთდება რუსეთში. არასდროს მუშაობა არ გადასცილდება დღიურ საქიროებას, აუცილებელ საქიროებას. შემდეგ, საქიროება რომ გაივლის, თავს მიანებებენ და შენახვის, ზედმიყოლის, შევსების მაგიერ აცლიან საქმეს ისევე იმ მდგომარეობაში ჩავარდეს, რომელშიაც უწინ ყოფილა.

რუსეთი სტიქიონია: შემოიქრება, ოღონდ დასანგრევად. მის თანამედროვე დამპყრობელთა შორის სკვითების, ჰუნთა და თათართა ბარბაროსობის ნაშთია შენახული. თანამედროვე ცივილიზაციასა და განიერებასთან ადამიანის გონებას ვერ მოუთავსებია შექრის და გავრცელების ეს საქიროება და ვაუშჯობისათვის ეს სრული უზრუნველობა.

ერთ დღეს, რუსეთი აიღებს სტამბოლს, ეს ბედის წიგნში სწერია;—ქტრა რასა მუდამ დამპყრობი რასა ყოფილა; შავგურემან რასების გამარჯვებანი არასდროს ყოფილან ხანგრძლივი;—მაშინ, რუსეთი დაიმსხვრევა, არა ორ ნაწილად როგორც რომის იმპერია, არამედ ოთხ ნაწილად. მას შერჩება მისი ჩრდილოეთის იმპერია თავის დედაქალაქით ბალტიკაზე, და ეს იქნება ნამდვილი რუსეთის იმპერია; გაჩნდება დასავლეთის იმპერია, რომელიც იქნება პოლონეთი ვარშავით, როგორც დედაქალაქით; სამხრეთის იმპერია, ე. ი. თბილისი და კავკასია, ბოლოს აღმოსავლეთის იმპერია, რომელსაც შეადგენს ორივე ციმბირი.

ცოტა ძალა რომ დავატანოთ ჩვენს წინასწარმეტყველურ ნიჭს, ვიტყოდით:

ის იმპერატორი, რომლის ხელმწიფობის დროს მოხდება ეს დიდი კატაკლიზმი, შეინარჩუნებს პეტერბურგსა და მოსკოვს, ე. ი. რუსეთის ნამდვილ ტახტს.

ბელადი, რომელიც სახელს მოიხვეჭს ვარშავაში და საფრანგეთი კიდე მზარს დაუჭერს, არჩეული იქნება პოლონეთის მეფედ.

მოდალაღე მოადგილე ააჯანყებს თავის ჯარს და თავის სამხედრო გავლენის წყალობით, თბილისის მეფედ ეკურთხება.

ბოლოს ვინმე გაძევებული, ნიჭიერი, დაარსებს ფედერატიულ რესპუბლიკას კურსკსა და ტომსკ შუა.

შეუძლებელია, რომ ჩმპერია, რომელსაც ქვეყნიერობის ერთი მეშვიდედი უჭირავს დღეს, ერთ და იმავე ხელში დარჩეს: თუ ხელი მეტად მაგარი გამოდგა, დამსხვრევა მოელის, თუ მეტად სუსტი—გაიშლება, და, როგორც პირველს ისე მეორე შემთხვე-

ვაშიაც, იძულებული იქნება ხელიდგან გაუმვას ის, რაც ეჭირება...»

ნუ გამოვეციდებით წვრილმანებს, ვინ სად, და რატომ გამეფდა. ყურადღება მთავარს მივაქციოთ, ეს იმ აზრს, რომ რუსეთს დაშლა მოეღოს, და უმთავრესად იმ აზრს, რომ მოუთავსებელის მოთავსება არავითარ მძლავრ ხელს არ შეუძლია დიდის ხნით, ის უნდა დაიმსხვრეს.

ამ მხრით წარსულ საუკუნის შუა წლებში გამოთქმული დიუმას აზრები მეტად დამაფიქრებელი და ყურადღების ღირსია, დამეთანხმებით.

დარბაისელი.

ძაკთველ ლტოლვილთა ოფიცია

როცა საქართველოს საელჩო მოიხსნა პარიზში, ივლის 1933 წ., საფიქრებელი იყო, რომ ქართველი ლტოლვილნი საფრანგეთში უფლებრივად მოკლებულ იქნებოდნენ საშუალებას თავისი ეროვნული სახეობა შეერჩინათ. მათ არ შეეძლოთ ერთა ლიგის მფარველობა ესარგებლნათ, მზავსათ რუსებისა და სომხების, რადგან, სანამ საელჩო არსებობდა, ისინი ითვლებოდნენ იურიდიულათ ცნობილ საქართველოს მოქალაქეებად, ხოლო საელჩოს მოხსნის შემდეგ, დიდი შიში იყო, რომ მათ აიძულებდნენ რუსების ოფიცისათვის მიემართნათ, და, მამასადამე, დარქმეოდნათ რუსის ლტოლვილნი.

მაგრამ, როგორც მოსალოდნელი იყო, საფრანგეთის ხელისუფლებამ ერთხელ კიდევ გამოიჩინა თავისი თანაგრძნობა და სიმპატია ქართველ ლტოლვილებისადმი და, თანახმად საელჩოს მიერ თავის დროზე აღძრულ შუამდგომლობისა, მისცა მათ საშუალება თავისი ოფიცია ჰქონოდათ, ფაქტიურათ იმავე ფუნქციებით, რაც რუსების და სომხების ოფიცებს აქვთ. ჩქარა ორი წელიწადი შესრულდება, რაც ქართული ოფიცია არსებობს და ნორმალურათ მუშაობს.

როგორც სარწმუნო წყაროებიდან გავიგეთ, ის, რაც ფაქტიურათ არსებობს, წერილობით დაუდასტურებია რესპუბლიკის ხელისუფლებას. განკარგულება გაცემული, რომ აღმინისტრაციამ არას გზით არ უნდა არიოს ქართველი ლტოლვილები რუსის ლტოლვილებში, მათ აქვთ თავისი სახელი «ქართველი ლტოლვილი, ქართველი შთამომავლობის» და ასე უნდა იხსენიებოდნენ ოფიციალურ ქაღალდებში. რაც შეეხება პასპორტს, მათ ეძლევათ არა ნანსენის, არამედ ფრანგული სპეციალური პასპორტი. იმავე დროს—განაგრძობს იგივე განკარგულება—ქართველ ლტოლვილებს უნდა ეძლეოდეთ ყველა ის შედეგათები (შრომის უფლება, უმუშევართა დახმარება და სხ.), რომელიც დაწესებულია რუს და სომხ ლტოლვილებისათვის.

დიდად მაღალია საფრანგეთის ეგზომ ყურადღებისა და სტუმართ-მოყვარეობის, ქართველნი ლტოლვილნი, რა თქმა უნდა, ღირსეულათ მოიხმარენ მოცემულ უფლებას და შედეგათებს.

კ ა ლ ე ზ ა ლ ა

ფინური ეროვნულ-ხალხური ეპოხი.

გასული თებერვლის 28 შესრულდა ასი წელიწადი, რაც გამოქვეყნდა ფინების საამაყო ხალხური ეროვნული ეპოხი «კალვეალა». მთელმა ფინეთმა დიდი დღესასწაულით აღნიშნა ეს ისტორიული დატა და დღესასწაული გაგრძელდება მთელი ამ წლის განმავლობაში: გაიმართება კონგრესები, ლექციები, გამოფენები და გამოიცემა სხვადასხვა წიგნები—გამოკვლევანი.

მეტად საინტერესოა ამ ხალხური ეპოხის შეკრების და გამოქვეყნების ამბავი, რომელსაც უდიდესი მნიშვნელობა ჰქონდა ფინების პოლიტიკურ და კულტურულ აღორძინებისათვის. ფინეთის ერთ დღეს ძლიერი ეროვნული თვითშეგნების ერთა და კულტურულად მეტად წარმატებულია და მისი გავლილი და დღევანდელი მუშაობა ფრიად საყურადღებოა ქართველებისათვის.

1807 წ. ტილიტიში ნაპოლეონმა და ალექსანდრე პირველმა ხელშეკრულობა დასდვეს, რომლის ძალით რუსეთი უნდა მიმხრობოდა კონტინენტალურ ბლოკს და ცდილიყო შვეციის მომხრობასაც, სამაგიეროთ მას ეძლეოდა უფლება ფინეთის დაპყრობისა, რომელიც ექვსი საუკუნის განმავლობაში შვეციის ნაწილს შეადგენდა და იყო მისი სიმაგრე რუსების თავდასხმების წინააღმდეგ. 1808-09 წლ. რუსეთმა დაიპყრო და შეიერთა ფინეთი, რომელსაც დაუტოვა ადმინისტრატული ავტონომია და შვეციის შემოღებული კანონები და წესები. იმ დროს ფინეთის მოწინავე კლასი თითქმის მთლად დამორჩილებული იყო შვეციის კულტურით, ენაც კი დაივიწყა მშობლიური და მოწყდა მდაბიო ხალხს. მაგრამ მან იცვენენ ცალ-ცალკე პირები, ეროვნული შეგნებით აღჭურვილნი. ხოლო მათი მოწოდება მეტ შემთხვევაში იყო ხმა მალადებელისა უდაბნოსა შინა. აი ამ დროს წარმოსთქვა ა. ი. არვიდსონმა შესანიშნავი სიტყვები: «ჩვენ არა ვართ შვეციელები, ჩვენ არ გვინდა რუსები გავხდეთ, ვიყვნეთ ფინები!» სამ წუხაროთ ფინელი ხალხი ჯერ კიდევ გამოღვიძებული არ იყო. მისი დედა-ენა—ფინური—, რომელიც ჯერ კიდევ მე-16 საუკ. დამუშავდა ლიტერატურულად, დღეს მიღებული იყო და მას მწერლობაში აღარ ხმარობდნენ.

მაგრამ ხალხის წიაღში შენახული იყო საუკუნეთა მანძილზე დაგროვილი სულიერი ძალა, რომელმაც გზა გაუხსნა ეროვნულ აღორძინებას. მთელ ფინეთში, განსაკუთრებით კარელეთსა (კარელია) და ინგრეთში (ინგრია), რომლებიც დღევანდელ ფინეთის საზღვრებს გარეთ არიან დარჩენილნი, ხალხი მღეროდა წინაპრების შეთხზულ ძველს ლექსებს, რომლებიც აღიდებდნენ ფინელთა თავისუფლებას, გონების და სიტყვის სიძლიერეს, ძველთა ხნე ჩვეულებებს. და აი გამოჩნდა ადამიანიც, რომელმაც შეაგროვა ეს გადმოცემანი და გადაარჩინა გაქრობას. გასული საუკუნის დასაწყისში ჩუმად, აუხმაურებლად შეასრულა მან საქმე, რომელმაც ყველაზე მეტად ჩაახედა ფინელი ერთ თავის ეროვნულ არსების

სიღრმეში. ეს იყო ელიას ლიონროტ შემკრები და შემქმნელი კალევალასი, ფინურ ხალხური ეპოსისა.

ლიონროტ იყო სოფლის მკერავის შვილი, სამხრეთ ფინეთში. მიუხედავად ქონებრივ დაბრკოლებინა დაამთავრა საშუალო სასწავლებელი და შევიდა ტურკუს უნივერსიტეტის საექიმო ფაკულტეტზე. აქ ყოფნის დროსვე შეიყვარა ხალხური პოეზია და მთელს თავისუფალს დროს ანდომებდა მოგზაურობას და ხალხური ლექსებისა და სიმღერების გაცნობას. 1832 წელს ექიმად დაბინავდა კაიანში, ფინეთის ჩრდილო აღმოსავლეთ ნაწილში და ამან მისცა საშუალება მიმოეფლო კარელით, სადაც უმთავრესად დაცული იყო ფინური ხალხური სიმღერები. აქ ხვედობდა ის გამოჩენილ ხალხურ ბარდებს, რომლებიც ხშირად მთელი დღის განმავლობაში უმღეროდნენ ძველს ეპიკურს ლექსებს. კარელითიდან დაბრუნებისას ლიონროტმა შეაერთა ეს სიმღერები და მისცა მათ მთლიანი სახე: «კალევალა, ანუ ძველი კარელური სიმღერები ფინელი ხალხის ვარდასრული დროიდან».

მთელი მასალა ლიონროტმა მოაგროვა აღმოსავლეთ კარელეთში, იმ კარელეთა შორის, რომელიც ცხოვრობდნენ მაშინდელ რუსეთის არხანგელის გუბერნიაში. «კალევალა» შექმნილია თეთრი ზღვის ნაპირას იმ დროს, როცა კარელითა ტომს დიდი ძლიერება ჰქონდა მოპოვებული. ეს იყო მეათე მეთერთმეტე საუკუნეში დაახლოვებით. კარელითი ვრცელ ტერიტორიას შეიცავდა დღევანდელ ქალაქ ვიპურიდან ყინულის უკანამდე და არხანგელის რაიონიდან ბოტნის ყურემდე. მისი სიძლიერე დაცეს ნოვგოროდელ რუსებისა და შვეიცელების იერიშებმა. ხანგრძლივი და მწარე ომები ჰქონდათ კარელებს ორივე მტრის წინააღმდეგ. 1617 წელს დადებულ იქნა საზღვარი, რომელიც დღესაც ჰყოფს ფინეთსა და რუსეთს: დასავლეთის კარელები შეუერთდნენ თავის ძმა ფინებს ფინეთის ფარგლებში, ხოლო აღმოსავლეთის კარელითი დარჩა რუსეთის ბატონობის ქვეშ და განიცადა და დღესაც განიცდის ეროვნულ ჩაგვრას და შევიწროვებას.

მაგრამ ვერც რუსის ადმინისტრაციის სიმძლავრემ, ვერც ეკლესიის გამართლებელმა ზომებმა (კარელები მართლმადიდებელი არიან და მათ წირვა-ლოცვაც კი აუკრძალეს დედა-ენაზე), ვერც მემამულეების მძიმე დაბეგვრამ, ვერც სამხედრო ეგზეკუციებმა ვერ გატეხეს ხალხის სიმხნევე. დიდს ომს რომ რევოლუცია მოყვა რუსეთში, კარელითმა იარაღი აიღო ხელში თავისუფლების მოსაპოვებლად. სამწუხაროთ არც გერმანიამ მიაქცია ყურადღება მის მოთხოვნას და არც მერე ალიებმა და კარელითი დარჩა ისევ ფინეთის სახელმწიფოს გარეთ. ბოლშევიკებმა მას თითქოს თვითმართველობა მისცეს და დაარსეს ვერდ წოდებული «კარელითის სოციალ-საბჭოური ავტონომიური რესპუბლიკა», რომელიც როგორც რუსეთის სხვა ნაწილებში მხოლოდ თვალთმაქობა და მახსრობაა. კარელები ისევ განაგრძობენ ეროვნულ ბრძოლას და ელიან დროს, როცა ისინი განთავისუფლდებიან და შეუერთდებიან ფინეთის სახელმწიფოს.

მიუხედავად მძიმე ისტორიული ბედისა და შეიძლება სწორედ ამის გავლენით კარელითმა უფრო შეინახა თავისუფლების ძველი სიმღერები. ლიონროტის შეგროვილ ლირიკულ ლექსთა კრებულში ერთი ასეთი ადგილია: «ჩვენი სიმღერა ჩვენმა მწუხარებამ წარმოშვა და ჩვენმა ნაღველმა მისცა მას სახე». როგორც მეცნიერულმა გამოკვლევამ დაამტკიცა, «კალევალას» ლექსები პირველად კარელითში არაა შეთხზული, არამედ ჩაისახა დასავლეთ ფინეთსა, ესტონეთსა და ინგრეთში და აქედან, ფინელ მოსახლეობის ჩრდილო-აღმოსავლეთისკენ ვაშლასა და გაფართოვებასთან ერთად ეს ლექსებიც გადმოვიდა კარელითში და აქ მათ თანდათან მიიღეს უფრო დამუშავებული და მხატვრული ფორმა.

«კალევალაში» მოთხრობილია ორი ტომის ამბავი—კალევალას და პოჰიოლას. კალევალას ორი გმირი, დიდი ბარდი ვინამონენ და მქედელი ილმარინენ, მიდიან პოჰიოლას ქვეყანაში, რათა ცოლად ითხოვონ ერთი იქაური ლამაზი ქალი. ბარდს უარს ეუბნებიან, ხოლო ქალს მიათხოვებენ ილმარინენს, რომელიც გამოსუქდავს პოჰიოლას ტომისთვის სამპოს, ჯადოხნურ ნივთს ყოველი სიმდიდრის და წარმატების შესაძენად. მქედლის ცოლი მალე კვდება ერთი შემთხვევის დროს და კალევალას გმირები, რომელთაც შუთხ პოჰიოლას გამდიდრება, გაიტაცებენ სამპოს და მიაქვთ თავიანთ სამშობლოში. მათ დაედევნება პოჰიოლას ბატონი. ბრძოლის დროს სამპო დაიხსვრევა და ვინამონენ წაიღებს მხოლოდ მის რამდენსამე ნატეხს.

მოქიშპეთა გაჯიბრება და სამპოს გატაცება შეადგენს ეპოსის მთავარ შინაარსს. ამის გარეშეა აკინძული სამი ლამაზი პოემა: სიმღერები აინოს, ლემინკაინენის და კულერვოსი. ახალგაზდა ქალის აინოს ფიგურა ერთი უმშვენიერეს და მომხიბლავთაგანია ფინურ ხალხურ პოეზიაში. ვინამონენ რომ სიმღერაში აჯობებს აინოს ძმას იუკაინენს, უკანასკნელი თავის თავის დას მოხუცს ალუთქვამს. მაგრამ აინო უარს ამბობს და ტბაში გადავარდება. ლემინკაინენ ფინურ პოეზიის დონკუიანი—მზიარული, უღარდელი, ხიფათის მოყვარული, ხოლო ამავე დროს აღმერთებს თავის დედას. კულერვოს სიმღერები უფრო სევდიანია, კულერვო ბედამ მონად გახადა და ის აფუჭებს ყველაფერს, რასაც ხელს ახლებს. მთელი ეპოსის შესავალი თავისებური კოსმოგონიაა, ხოლო უკანასკნელი სიმღერა გვიამბობს, თუ მოხუცი ვინამონენ, ეს სიმბოლო ძველი სარწმუნოებისა, როგორ უთმობს ადგილს ქალწულის ნაშობს ახალგაზდა მეფეს კარელითისას.

«კალევალა» სრულებით არ წააგავს უმირლოსის დროის ან საშუალო საუკუნეობის საგმირო ეპოსებს. აქ არაა ომები, დიდი საგმირო საქმეები და შეტაკებანი. მის მოქმედ პირობა სიდიადეს შეადგენს ცოდნა და სიძლიერე სიტყვის, თქმის, რომელიც ბუნების კანონებსაც კი აღემატება. როდესაც ვინამონენ, ეს უკვალი მისანი, მღერის, ტბები ღელავენ, მიწა ინძრევა და კლდენი ირღვევიან. მისი სიმღერები ქუდს დრუბლად აქცევენ და ხელთათმანებს მდინარის ყვავილებად. მარტო მომღერლები არ

არიან ასეთი მისნები, სხვა გმირებსაც ასეთივე ძალა აქვთ. ასე მაგალითად ლემინკაინენ ქვიშას მარგალიტებად გადააქცევს და ბრწყინვას დააწყებინებს ქვებს. ალწერილობა «კალევალაში» გადაქარბებული და ფანტასტიკურია: დარბაზი ისე ფართოა, რომ ერთ კუთხეში რომ დაიკვილებს მამალი, მეორეში აღარ ისმის; საქორწილოთ დაკლული ხარი ისე დიდი იყო, რომ მერცხალს ერთი რქიდან მეორემდის გადასაფრენად მთელი დღე სჭირდებოდა.

თუმცა და «კალევალა» ისტორიულ ამბებს არ ავკიწებს, მაგრამ საუცხოვოთ გადმოგვცემს ძველი ფინების ზნე-ჩვეულებებს, გრძნობებს, განცდებს. ნამდვილი პოეზიითა აღსავსე ქორწილი, საცოლოს გამგზავრება მშობლების სახლიდან; მშვენიერადაა აწერილი დათვზე ნადირობა. მაგრამ შეუდარებელია ვინამოინენის სიმღერის მოხიბვლა, რომელიც უსულო ბუნებასაც და ნადირთაც იმარჩილებს. ვინამოინენ რომ მღეროდა, თან უკრავდა, როგორც ბარდების საერთო წესი იყო, ბერძნულ კითარის მსგავს საქრავზე.

როდესაც «კალევალა» გამოვიდა პირველად 1833 წ., მას არ მიაქციეს ყურადღება, რომლის ღირსი იყო. ხოლო 1849 წ. ლიონროტმა გამოცა ხელახალი, შევსებული პეტერბურგის მახლობლად ინგრეთში შეკრებილი ფინურ საზოგადოებრივ ლექსებით. ახლა კი ყველამ დაინახა, თუ რა დაუფასებელ საგანძურს წარმოადგენდა «კალევალა». მთელი ფინეთი ამოძრავდა, დაიწყეს ხალხური სიტყვიერების შეკრება. გამოცემა და შესწავლა. «კალევალამ» მოახდინა უღრმესი გავლენა კანმულ მწერლობაზე. 1860 წ. ალექსი კივიმ გამოაქვეყნა თავისი შესანიშნავი კომედია «სოფლის ხარაზები» და დიდი რომანი «შვიდი ძმა». ავგუსტ ალქვისტ ოკსანენმა საძირკველი ჩაუყარა ფინურ პოეზიას. მოქანდაკენი და მუსიკოსები «კალევალას» მიმართავენ თავის შემოქმედების მოტივებისათვის. ფინური ენა განვითარდა, გამდიდრდა. მთელმა ერმა ძალა იგრძნო თავის არსებაში და ეროვნულმა შეგნებამ ფართოდ გაშალა ფრთები. «კალევალას» მიერ გამოწვეულ ეროვნულ აღორძინების წყალობით იყო, რომ ფინეთმა შესძლო წინამდებლობა გაეწია რუსიფიკაციისთვის უკიდურეს რეაქციის დროსაც კი; აქედანვეა წარმომდგარი ის სრული გაეროვნება, რომელიც ასე ძლიერია დღესაც ფინეთის ცხოვრების ყოველ დარგში.

«კალევალა» მრავალჯერ არის გამოცემული ფინურად, სხვათა შორის არსებობს ძვირფასი მხატვრული გამოცემა დასურათებული ფინეთის გამოჩენილ მხატვრის აკსელი გალენ კალელას მიერ. «კალევალა» გადათარგმნილია 17 სხვადასხვა უცხო ენაზე. არის ფრანგულადაც Jean-Louis Perret თარგმანი.

ქართველებს არ შეგვიძლია ჩვენი გულითადად მეგობრული სალაში და მილოცვა არ მიუძღვნათ ფინებს დიდი ეროვნულ დღესასწაულის გამო, რომელსაც წარმოადგენს «კალევალას» ასი წლის თავი. ფინების მაღალ ეროვნულ შეგნებას და მუდამ მტკიცე ბრძოლას რუსეთის ძალადობის წინამდებ ქართველები ყოველთვის ფხიზელი ინტერესით ვადევნებდით თვალყურს და მათი იშვიათი სულიერი ძა

ლა იყო ჩვენი გამამხნეველი. დღევანდელი ფინეთის თავისუფალი ცხოვრებაც, მკვიდრ ეროვნულ საფუძველზე აგებული, მისი ფართო აღმშენებლობა ეკონომიურ თუ კულტურულ სფეროში—ჩვენთვის მისაბაძავია. ფინეთის ერი დღესაც, როგორც წინად, იმის ურყევ რწმენას გვაძლევს, რომ შეუძლებელია დამორჩილება ერის, რომელსაც უნდა თავისუფლება და რომელიც იბრძვის ამ თავისუფლებისათვის.

კომუნისტები საქართველოში

(ყოფილი კომუნისტის მოგონება)

«ნები.—კოლმეზარცა.—კოლექტივისაცია».

ჩერვონეცის სტაბილიზაცია მოხდა 1924 წლის ზაფხულზე. ამ დროს ახალი ეკონომიური პოლიტიკა (ნეპი) კარგად იყო შეჭრილი ქალაქსა და სოფელშიც. ჩერვონეცის შემოღებამდე აღებ მიცემობას ძალიან აბრკოლებდა «მილიარდების» ტრილი. დამყარდა ერთგვარი თავისუფალი გაცვლა გამოცვლა ქალაქსა და სოფელს შორის. გაძლიერდა საქონლის ბრუნვა, წარმოებამ ქალაქში და სოფელში აიწია, მოსავლიანობას წარმატება დაეტყო, მუშის ხელფასსაც დაეტყო ზევით სვლა, რადგან ფული ფულობდა. საერთო დონე ხალხის კეთილდღეობის ცოტ-ცოტაა უმჯობესდებოდა. რასაკვირველია, ყოველსავე ამას მხოლოდ ეკონომიური მნიშვნელობა ჰქონდა. მიუხედავად პოლიტიკური თავისუფლებების დიდი მოთხოვნისა, ხელისუფლება ამ სფეროში ხალხს არაფერს აწოდებდა გარდა ჩეკის სარდაფებისა და სატუსაღო ვაგონებისა კიბირის მიმართულებით. 1925 წლიდან სახელმწიფო ტრესტები უკვე აკმაყოფილებდა ბაზარს ქარხნების ნაწარმოებით. სოფელი ქალაქს აწოდებდა საკმაო სანავაგეს და ნედლ მასალას. სწორედ ამ ხანაში შეუდგა ხელისუფლება კოლპერაციისა და საკრედიტო ამხანაგობების ქსელის ჩამოყალიბებას. ხალხი სისარულით და ნდობით შეეგება კოლპერატიულ მშენებლობას და აქტიურ მონაწილეობას დებულობდა მის ორგანიზაციაში. იშვიათად შეხვებოდი ისეთ ოჯახს, რომ თავისი წვლილი არ შეეტანა მომხმარებელ და სასოფლო-სამეურნეო კოლპერაციაში და აგრეთვე საკრედიტო ამხანაგობაში. უნდა ითქვას, რომ ქართველმა ხალხმა (და სომხებმაც) დიდი უნარი გამოიჩინა კოლპერაციის მშენებლობაში. მიუხედავად იმისა, რომ კოლპერაციის ორივე ცენტრები (ცეკავშირი და წარმოკავშირი) კოჭლოდენ, მაინც დამაკმაყოფილებლად მუშაობდა ძირითადი ქსელი. შეგვიძლია სრული იმედი გვქონდეს, რომ როცა ქართველი ხალხი გათავისუფლდება, ის ნებაყოფლობისა და თვითმოქმედების საფუძველზე შექმნის სამაგალითო კოლპერაციას. ამის გარანტიას იძლევა მისი მოკლე ხნის წარსული ამ სფეროში. წარსულში საქართველოს ჰქონდა გამოცდილება მომხმარებელ კოლპერაციის დარგში და კადრებიც არ იყო საძებარი, ამისთვის ამ დარგის დალაგებას არ უდგა წინ

ისეთი სიძნელები, როგორც სასოფლო-სამეურნეო კოოპერაციისას. უკანასკნელი ჩვენთვის ახალი და-რგი იყო და სანამდი მისი მუშაობა ნორმალურ კა-ლაპორტში ჩადგებოდა, ბევრი დაბრკოლება შეიქმნა დასაძლევად. სასოფლო-საკრედიტო ამხანაგობებს სათავეში უდგა, როგორც საფინანსო წყარო, სასო-ფლო სამეურნეო ბანკი (ყოფილი საქართველოს სა-ხელმწიფო ბანკი) და ის ხელმძღვანელობდა ორგანი-ზაციულადაც. ამნაირად: მომხმარებელი კოოპერა-ცია აწოდებდა მომხმარებელს მრეწველობის პრო-დუქციას, მაგარ ფასებში, სას.-სამ. კოოპერაცია აკა-ვშირებდა მწარმოებელს, აბეგებდა მათ ნაწარმოებს, აგროვებდა თავის დროზედ პროდუქციას, აწარმოე-ბდა გადამამუშავებას ადგილობრივ (წვევების საშვა-ლებით), გაქონდა პროდუქცია ბაზარზე, ასაღებდა და უსწორდებოდა წვევებს მაგარი ფასებით. საბჭო-თა ხელისუფლება აროდეს ყოფილა ხელგაშლილი, მაგარი ფასები ძალიან ძუნწად იყო გამოანგარიშე-ბული, მაგრამ რადგან ვალიუტა მაშინ სტაბილური იყო და თანაც გლეხს საშვალეობა ჰქონდა, თავისი მოთხოვნილება შედარებით ადვილად დაეკმაყოფი-ლებოდა ქალაქის ნაწარმოებით. იშვიათად გაიგონებ-დით გლეხის უკმაყოფილებას. ის თავის ნაწარმოების გადამალვებზე მაშინ არ ფიქრობდა. სრული ნდობით მოდიოდა კოოპერაციაში და აბა-რებდა თავის ნაწარმს. ვეივე სას.-სამ. კოოპერაცია განაგებდა მომარაგების საკითხს და აწვდიდა გლე-ხობას, მაგარ ფასებში, სასოფლო სამეურნეო ია-რალს, საწამლავ მასალებს (შაბიბანი, გოგირდი) და სხვას. სასოფლო სამეურნეო ბანკი თავისი საქრედი-ტო ამხანაგობების მეშვეობით აძლევდა წვევებს მოკლე ვადიან და გრძელ ვადიან სესხებს დაბალი პროცენტის დარიცხვით. მოკლე ვადიანი სესხი ეძ-ლეოდა ახალ მოსავლამდი (რთველი) გლეხის წვრი-მალი მოთხოვნილებების დასაკმაყოფილებლად, გრძელ ვადიანი სესხი კი სამუშაო იარაღების და საქონლის (ხარი, ცხენი) შესაძენად, კიდევ უფრო შელავათიანი პროცენტით. რა თქმა უნდა კრედი-ტებს ფართო ხასიათი არ ჰქონდა, მაგრამ რაც თანხე-ბი მიდიოდა, გლეხები მიზნობრივად და შეგნებუ-ლად იყენებდნენ მას. ყოველივე ზემო ხსენებული რომ ასე დარჩენილიყო, მაშინ საბჭოთა ხელისუფ-ლება საბჭოთა ხელისუფლება არ იქნებოდა. მის ბუნებაში არ შედის, რომ ხალხის თუნდაც ნაწილი ოდნავ კმაყოფილი იყოს და ცხოვრება წარმატებით მიდიოდეს. მისი ბუნების თანდაყოლილი სენია ხა-ლხის ყვლეფა, ტანჯვა და დაბეჩავება. ასე რომ ასე-თი მდგომარეობის შექმნა, როცა გლეხობა ცოტა ქონს იკიდებდა და რეჟიმსა და გლეხობას შორის თითქმის მშვიდობიანი ურთიერთობა მყარდებოდა, მარცხად და შეცდომად იქნა მიჩნეული და აქედან გამომდინარე ხელისუფლება შეუდგა «შეცდომების გამოსწორებას». ის თანდათანობით ზურგს აქებს «ნეპი»-ის დროს დამკვირვებელ ურთიერთობას და მიისწრაფის ძველად ნაცადი გზით. ჯერ შეუდგა «კუ-ლაკის» შეზღუდვას «ღარიბ გლეხზე დაყრდნობით და საშუალო გლეხთან კავშირით», შემდეგ «კულა-კის» ექსპროპრიაციას, შემდეგ «კულაკის» მოსპო-

ბას როგორ კლასის და ყველა დანარჩენ გლეხების ჯოგით კოლექტიურ მეურნეობაში შერეკვას. ეს უკანასკნელი ეტაპი აწესებს სახელმწიფოს ფეოდა-ლსა და გლეხობას შორის ნამდვილ ბატონ-ყმურ ურთიერთობას.

(შემდეგი იქნება)

გიორგი ვაკაბაძე.

გიორგი ვაკაბაძე

31 მარტს ნიუ-იორკში გარდაიცვალა გიორგი მაჩაბელი, საქართველოს საელჩოს ყოფილი გამგე რამში. ვინც მას იცნობდა, ძნელათ დაიჯერებს ამ სიცოცხლით სავსე ადამიანის სიკვდილს. კარგი ქა-რთველი, თავდადებული მებრძოლი თავის ქვეყნი-სათვის, გრიპის-ანთების მსხვერპლი გახდა...

გიორგი მეტათ აღზნებული პატრიოტი იყო, მაგრამ ეს არ უშლიდა აბოზოქრებული გრძობები გონებისთვის დაემორჩილებინა, ამისათვის მას ჰქო-ნდა კარგი განათლება მიღებული: დაამთავრა ცნო-ბილი ბერლინის სამთო აკადემია. ამ მაღალ სასწავ-ლებლის სტუდენტებს თვეები მალაროებში ამუშა-ვებდნენ, როგორც უბრალო მუშებს, საიდანაც გიო-რგის დაყვა თეთრი და შავი სამუშაოს თანაბარის დაუზარლობით ასრულება. აკადემიის შემდეგ გიო-რგამ მოიარა მსოფლიო, შეიძლება არც კი დაიჯე-როთ, მან თავის შრომით შეასრულა ეს მზავრობა: იყო მეზღვაურად გემში თუ შოფერად ნიუ-იორკის ქუჩებზედ. ბერლინში დაბრუნებისას ის შეხვდა მა-შინ სახელ განთქმულს «მარია კარმის», ქ-ბ ნორინას, უაღრესათ განათლებულ და ნაწ იტალიელ ასულს, შეიყვარა და ეს, პირველ ყოვლისა, იმით დაამტკი-ცა, რომ სულ ცოტა ხანში იტალიურიც შეისწავლა ჩინებულათ.

დიდი ხანი არ გასულა და ომიც დაიწყო. გიორ-გი ამოქმედდა, მაღალ წრებთან დაახლოებული, ის კიდევ ელოდა ომს და წინასწარ ემზადებოდა ამისა-თვის. არსდება საქართველოს დამოუკიდებლობის პირველი კომიტეტი და გიორგი ნამდვილი მისი სულის ჩამდგმელი გახდა. ის კისრულობს ყველაზე სანიფათო და საპასუხისმგებლო როლებს დიპლო-მატისა და კანსპირატორის ერთსა და იმავე დროს. ორთავე დარგში იჩენს არაჩვეულებრივ ნიჭსა და უნარს. გიორგი თამამათ გადადის ერთი მეომარ ქვე-ყნიდან მეორეში, მართავს მოლაპარაკებას ხან გენე-რლებთან, ხან დიპლომატებთან, ან კიდევ რევოლუ-ციონერებთან და ყველაზე კარგს შთაბეჭდილებას ახდენს. არა ერთხელ მდგარა ის სიკვდილის წინ, მაგ-რამ სწრაფ მიხვედრას და განზე გახტომას გადაურ ჩენია. ეს ხანა გიორგის მოღვაწეობისა თავის პირუ-თვენელ ისტორიკოსს ელის, ჯერ არ დამდგარა ამი-სათვის დრო...

რომში გიორგის ისევ ჩვენი საერთო უბედურე-ბის პირველ ორ წელს შეუხვდა მუშაობა. ელჩმა რწმუნების ბარათის გადაცემაც ვერ მოასწრო რო-

მში, მასხადამე, საელჩო ფორმალურათ არ იყო უფლება-მოსილი. მიუხედავად ამისა, მას უწყევდენ, გიორგის მეოხებით, არა ნაკლებ ანგარიშს, ვინემ თავისუფალ ქვეყნების ჩაელჩოთ. გასაოცარი იყო გიორგის მუშაობა პრესაში, ის ერთი და იმავე ეშხით უტევდა კონსერვატორს, ლიბერალს. თუ სოციალისტს და ყველას გულს იგებდა, მეორე დღეს წაიკითხავდით მის ნაკარნახევს, რედაქციის მიერ გალამაზებულს, თვითონ არ უყვარდა წერა. ქუჩაში ერთ ნაბიჯსაც ვერ გადადგამდა, რომ მეგობარი არ შეხვედროდა, საქართველოს მეგობარი.

სამშობლო არ დაივიწყებს მის ღვაწლს.

ნიკო მარის ხსოვნის პატივისცემა

მარტის 31 ალიანს ფრანსების დარბაზში «კავკასიის წრემ» მოაწყო განსვენებული აკადემიკოსის ნიკო მარის პატივისცემა კრება, რომელსაც მრავალი საზოგადოება დაესწრო—გარდა კავკასიელებისა იყვნენ უკრაინელები, რუსები და სხ.

კრება გახსნა «წრის» თავმჯდომარემ ი. დადიანმა, რომელმაც მოკლედ აღნიშნა ნიკო მარის დიდი ღვაწლი კავკასიელთა კულტურის და ენების შესწავლის საქმეში და დამსწრეთ სთხოვა ფეხზე ადგომით პატივი ეცათ მისი ხსოვნისათვის.

შემდეგ მოხსენებას აკეთებს პროფ. ექ. თაყაიშვილი, რომელიც ვრცლად ახასიათებს დიდი მეცნიერის ცხოვრებას და მოღვაწეობას. მომხსენებელი მეტად დაახლოვებით იცნობდა განსვენებულს: ისინი ერთად სწავლობდნენ ოზურგეთის სამაზრო სასწავლებელში, ერთად იყვნენ ქუთაისის გიმნაზიაში, პეტერბურგის უნივერსიტეტში; თითქმის ერთსა და იმავე დროს დაიწყეს სამეცნიერო მუშაობა, ჰქონდათ ხშირი ურთიერთობა და დამოკიდებულობა. პროფ. თაყაიშვილი კვლავდაკვალ მიჰყვა მაღალი ნიჭის, გასაოცარი შრომის მოყვარულის, შესანიშნავი ერთდროის და მდიდარი მუშაობის გაშლას და განვითარებას, და მარტივად, ხოლო მკვეთრად გადაუშალა მსმენელთ ნ. მარის ცხოვრება, რომელიც დაასურათა მეტად ცხოველი ეპიზოდებით. დაწვრილებით შეჩერდა მის სამეცნიერო მოღვაწეობაზე, რომლის უმთავრესი დამსახურება იაფეტური თეორიის შექმნა კი არაა, არამედ საისტორიო-სალიტერატურო გამოკვლევანი ქართულისა და სომხურის წარსულიდან, რომელთაც პირდაპირ ეპოქა შეჰქმნეს ჩვენს ლიტერატურაში. თავის არქეოლოგიური გათხრებით ანისში ნ. მარმა დაუფასებელი სამსახური გაუწია არა მარტო სომხური კულტურის გაცნობას. მან აღწარდა მთელი რიგი კავკასიელი ისტორიკოსი და ყველა ის მკვლევარი საისტორიო და სალიტერატურო დარგში, რომელიც დღეს ამშვენებენ ქართულ მეცნიერებას, თითქმის სულ ნ. მარის სკოლიდან არიან გამოსულნი. დასასრულ ექ. თაყაიშვილი შეეხონ ნ. მარის დამსახურებას კავკასიელთა ენების შესწავლასა და მათი ნათესავობის გამოკვლევაში და ხაზი გაუსვა იმ გარემოებას, რომ დიდი

მეცნიერი პრაქტიკულადაც ცთილობდა კავკასიელ ერთა დაახლოვებისათვის შეექმნა მათი საერთო ანბანი და გამოენახა მათი საურთიერთო ერთი ენა—ასეთად მას ყველაზე უფრო მოხერხებულად მიიჩნედა ქართული ენა.

პროფ. ე. თაყაიშვილის შემდეგ ილაპარაკა ბ. ივ. ზავრივემა, რომელიც აგრეთვე დაახლოვებით იცნობდა განსვენებულს მარს. თუ ე. თაყაიშვილმა ბუნებრივად მეტი ყურადღება მიაქცია ნ. მარის მუშაობას ქართულ ისტორიასა და ლიტერატურაში, ბ. ზავრივეი ასევე უფრო შეჩერდა ნიკო მარის გამოკვლევებზე სომხეთის ისტორიის და ლიტერატურის საკითხებში. განმარტა იაფეტური თეორია და განსაკუთრებით გააცნო საზოგადოებას ნიკო მარის ჩამოსვლები უცხოეთში და აქაური მუშაობა (სხვათა შორის პარიზში ის რამდენიმე წლის განმავლობაში ჰკითხულობდა ქართული ენის კურსებს და აქ გამოიცა ფრანგულად მისი ქართული ენის გრამატიკა); გადმოგვცა აგრეთვე მეცნიერის ავადმყოფობის ამბები და უკანასკნელი დღეების აღწერა.

ორვე მომხსენებელმა ერთმანერთი შეავსეს და საზოგადოებას გადაუშალეს წინ არა მშრალად აწერილი ცხოვრება ნ. მარის, არამედ მისი ცოცხალი სახე—მისი მდიდარი ბუნება, დაუშრეტელი ენერგიით აღსავსე სამეცნიერო მოღვაწეობა, მისი დიდი დამსახურება.

დამსწრე საზოგადოებამ დიდის ხალისით და ყურადღებით მოისმინა ორივე მოხსენება. მოხსენებები სამ საათზე მეტს გაგრძელდა, მაგრამ ყურადღება ერთ წუთსაც არ შესუსტებულა, დალილობა არავის უგვრძნია და პირიქით ბევრს უკმაყოფილება ეტყობოდა, რომ დროის უქონლობისა გამო არ შეიძლებოდა ფრიალ საინტერესო მოხსენებათა გაფართოვება და გაგრძელება.

პ რ. ჩ ხ ე ნ კ ე ლ ი

ხოტინში (რუმინია) გარდაიცვალა პროფ. ჩხენკელი. განსვენებული დიდი ომისა და რევოლუციის დროს ბესარაბიაში მსახურებდა და როცა ბესარაბია რუმინიამ შეიერთა, დარჩა იქ, მიიღო ნოტარიუსის ადგილი და კარგი ნდობა და პატივისცემა ჰქონდა დამსახურებული ადგილობრივ მკვიდრთა შორის.

ერთ დროს პროფ. ჩხენკელი იყო გაზ. «განთიადის» რედაქტორი.

უცხოეთის მიმოხილვა.

მოსკოვიადა.

ამ ორ-სამ თვეში იმდენი რამ მოხდა ევროპაში, იმდენი საყურადღებო, თავბრუ-დამსხმელი ამბები, რომ მათი მბობა, დაფასება, რა თქმა უნდა, მიუწოდომელია უბრალო მიმოხილვაში. მართლ დასახელებს: რომი, ლონდონი, ბერლინი, მოსკოვი, ვარშავა, სტრეზა, ყენევა,—სრულიად საკმარისია, რომ მკითხველი მაშინვე დაგვეთანხმოს ამაში. მას კი აინტერესებს, პირველ რიგზე, რა კავშირია ყველა ამ ამბებსა და საბჭოთა ერებს შორის, რას უნდა გამოვლოდნენ ესენი აქედან, გაუკეთესდება თუ გაუარესდება მათი მდგომარეობა, გადავიღდება თუ გაძნელებდება არარუს ერთა, უწინარეს ყოვლისა, კავკასიის და მათ შორის ჩვენი მრავალწამებულ ქართველ ერის განმათავისუფლებელი ბრძოლა. ჩვენ იძულებული ვართ აღვიაროთ, რომ არარუს ერებზე სულ არავინ ფიქრობს, ყოველ შემთხვევაში, პრაქტიკულად; პირიქით, ევროპა ივიწყებს სახელსაც: საბჭოთა სოციალისტურ რესპუბლიკების კავშირს და მის მაგიერ უბრუნდება ძველ სახელწოდებას: რუსეთი, რუსის ხალხი, თითქო სხვანი არც კი არსებობენ!

მაგრამ რუსეთი და რუსის ხალხიც უფრო სიტყვის მასალაა, თვალები მიპყრობილია მოსკოვისკენ. კიდევ უფრო კონკრეტულად—კრემლისკენ და იქ მჯდომ სტალინისკენ. ტყუილა კი არ დაუდო პირობად დიდი ბრიტანეთის «კერძო ბეჭდის ლორდმა» იდენმა მის მიმპატიჟებელთ, რომ ის ჩავიდოდა მოსკოვში, თუ სტალინს ანახევებდა. სტალინი თავის უნიფორმში—ეხლა დიქტატორები ყველა უნიფორმშია—მართლა არა თუ ეჩვენა პატივცემულ ლორდს, არამედ ორჯელ, სამჯელ ემუსაიფა მას საფუძვლიანად, და ისეთი შთაბეჭდილება მოახდინა, რომ სტუმარმა ჩაილაპარაკა თავის ამაღაში—ეს ქართველი კი არა ინგლისელი უნდა იყო! დეკორაციც ისე იყო დაცული, რომ საიმპერატორო მიღებანი მონაგონია: ბალი, ბანკეტი, თეატრი, ავიონები და კიდევ ვინ იცის რა. ლიტვინოვს ხომ «თავისი» ვილაც აღმოაჩნდა მოსკოვიდან მომვარებით, სავარეო მინისტრები ბჭობდენ. სადღეობულოსაც მიირთმევდენ, ლიტვინოვი—მის უდიდებულესობის ინგლისის მეფის, იდენი—სტაროსტა კალინინის თუ მოლოტოვის, ეს სულ ერთია, მხოლოდ უცბათ სტალინი დავიწყებულ იქნა—გორულები ვერ მოითმენენ ასეთ შეურაცხებას—, მათ ხომ ვერ დააჯერებთ, რომ მათი სუსო მხოლოდ პარტიის მდივანია და გოტის აღმანახში არაა ჯერ შეტანილი.

ბლოს «კომუნიკაც» გამოაქვეყნეს—ასეა მიღებული—ძალიან გრძელი, ხოლო დედა-აზრით მსუბუქი, გგონია მისი, დაიჭირე, გაგისტება, როგორც ვერცხლის წყალი. რა თქმა უნდა, ქათინაურები რამდენიც გინდა, გულითადი, მეგობრული ხასიათი დარბაზობათა ხანგასმით არის აღნიშნული არა ერთხელ, ისიც კია ნათქვამი, რომ დიდ ბრიტანეთსა და საბჭოთა კავშირს შორის შეუთრგებელი წინამდეგობანი მსოფლიოს არც ერთ კუთხეში არ არსებ-

ბობსო, მაგრამ რაც მოსკოვს ასე აინტერესებდა— აღმოსავლეთის პაქტი—, მას თუმცა აუცილებელ საშუალებად აღიარებენ მასპინძლები საყოველთაო ზავის დასაცავად, მაგრამ სტუმარი ლორდი სტუმს—ეს ლონდონის კაბინეტის კომპეტენციას შეადგენსო. ხოლო როცა იდენი ვარშავაში ჩავიდა, უკეთ ვაზომა, რომ ასეთი პაქტი ზღაპარია, რადგან პოლონეთი ჯერ ისე არ შეზარხოვებულა, რომ წითელ არმიას ფენი დაადგმევინოს თავის ტერიტორიაზედ, მერე თქვენ კი გაიყვანთ მას აქედან?—კითხა თურმე ლორდს მარშალმა. ლორდს არაფერი დარჩენია მოსკოვის გვემიდან, გარდა ხიხილალასი, რომელიც ავიონში აუჯანყდა და ლოგინად დააწვინა.

პერიოსაც მოუვიდა ერთხელ ასე, მაგრამ მისი მისია უფრო ნაყოფიერი გამოდგა. პარიზი აწერს პაქტზედ ხელს მოსკოვთან, ეს ცერემონია უნდა მომდარეო ჩქარა მოსკოვში, ლავლის დასახვედრათ ყველაფერი მხათაა, ზეიმი რაღაც არაჩვეულებრივი მხადდება იქ. მაგრამ საქმე შეფერხდა მოულოდნელად, შემდეგ ისევ გამოასწორეს ლავალმა და ლიტვინოვმა ყენევაში, ასე რომ უკანასკნელი პარიზში უნდა ჩამოსულიყო, საუზმეც შეკვეთილი იყო სამინისტროს სასახლეში, და ვაკეირვებული კითხულობთ—ლიტვინოვმა მოსკოვში დურთაო! რაშია საქმე, რა მოუვიდათ?

ამისათვის სტრეზის თათბირის მონაწილეთ უნდა შევიკითხოთ. მათ კომუნიკაციში ინგლისის და იტალიის პრემიერები აცხადებენ, რომ ისინი ლოკარნოს პაქტს ეხლა კიდევ უფრო, ვინემ წინეთ, დასავლეთ ევროპის მშვიდობიანობის ქვაკუთხედად სთვლიან. როგორც ვიცით, ინგლისი და იტალია ვადებულნი არიან მიეშველონ საფრანგეთს და ბელგიას, თუ გერმანია დაესხა მათ; და წინაუქმო-უნდა მიეშველონ. გერმანიას, თუ საფრანგეთი დაესხა. სტრეზის შემდეგ პარიზში დაისვა კითხვა, როგორ გავლენას მოახდენს ლოკარნოს პაქტზე მოსკოვის პაქტიო, ვსთქვათ, გერმანია დაესხა საბჭოთა კავშირს, ვალდებულია თუ არა საფრანგეთი გერმანიას მიუხდეს? თუ მიუხდა, ვის უნდა დაეხმაროს ინგლისი და იტალია? თავდამსხმელი საფრანგეთია, მამ გერმანიას უნდა მიეშველოთ—ასე რომ სთქვან, ხომ დავიღუბეთო—ამბობენ ფრანგები. მართლაც, მოსკოვის პაქტი არაა სავალდებულო ლონდონის და რომისათვის, რატომ უნდა მიეშველონ საფრანგეთს, როცა ის თვითონ ესხმის გერმანიას მოსკოვის საშველათ? პირველათ ვგონათ, თუ ვიტყვით პაქტში, რომ ერთი-მეორის მიშველება უნდა ხდებოდეს, როცა ერთა ლიგის საბჭო ვერას გახდება, ყველაფერი რიგზე იქნებაო. მაგრამ ამას არ სჯერდება სწორეთ მოსკოვი, ის მოითხოვს დაუყოვნებლივ; ავტომატიურ მიშველებას, ან უკეთ—ველი სამხედრო ალიანსის აღდგენას!

ასე თუ ისე, პაქტს მაინც დასდებენ, ლავალიც წავა მოსკოვში ხელმოსაწერათ, ისე შორს შესცურეს, რომ დახვევა გვიანაა. 16 მარტს გერმანიის მიერ ვერსალის სამხედრო მუხლების წაშლამ ისეთი დიდი შთაბეჭდილება მოახდინა, რომ სხვა გამოსავალი თითქო არ დარჩენიათ. საფრანგეთში ეხლა არ

არის მიმართულება, რომელიც მხარს არ უჭერდეს მოსკოვთან ხელშეკრულების დადებას, მემარჯვენენი, მემარცხენენი, კომუნისტებიც, რა თქმა უნდა. ერთი კათოლიკე გაზეთი ეკითხება კომუნისტებს: მზათა ხართ თუ არა შეაჩეროთ კამპანია ჩვენი ჯარების წინამძღვ. ისინი ხომ ესლა წითელი ჯარების მოკავშირენი არიან? გაზეთმა ალბათ არ იცის, რომ ამ კითხვით სტალინს უნდა მიმართოს, კაშენი მისი «საპატრიო კაზაკია».

ამრიგა, ნამდვილ მოსკოვიდას განვიცდით. ერთი ავიწყდებათ, ასეთი სულისკვეთება გერმანია-მაც გამოსცადა ბრესტ-ლიტოვსკის წინ და შემდეგ, როცა მოსკოვის აგენტები დათარეშობდნენ ყველაგან და გულუბრყვიო ბიურგერის თვალწინ ბოლშევიკურ გადატრიალებას ამზადებდნენ. გვახსოვს, ორჯონიკიძე სპეციალურათ მიუვლინეს ბერლინს, რათა სათავეში ჩადგომოდა მოძრაობას. პარიზის ბურჟუები არ არიან ასეთი გულუბრყვილონი, გამოცდილება მეტი აქვთ. მაგრამ სიფრთხილეს თავი არ სტკივა.

პაქტები ვერ იხსნის მოსკოვის მედროვეთ, იმიტომ ვერ იხსნის, რომ უმისოთ მათ თავის ხსნაც ვერ წარმოადგენიათ. რად შიშობენ ასე. რატომ განიცდიან პანიკას? მაგარი და ძლიერი სხვას კი აო ეხვეწება პაქტს, არამედ მას თვითონ ეხვეწებთან. მაშ ძნელი არაა გამოცნობა, რა ბოლო მოვლით მტარვალთ.

სამართო მნა ჩადილო კავკასიისთვის

როგორც ყველამ უწყის, ჩრდილო კავკასიის მკვიდრი ერები და ტომები თუმცა ერთი მოდგმის არიან და ერთმანეთს ძალიან უახლოვდებიან, მაგრამ რამდენსამე ენაზე ლაპარაკობენ, ხშირად ცალკე სოფელსაც კი საკუთარი ენა თუ კილო აქვს. ეს გარემოება უეჭველია ძლიერ აბრკოლებს მათ გაერთიანებას და ხელს უშლის მათ პოლიტიკურს თვითარსებობას და კულტურულ წარმატებასაც. ამ საკითხს დიდს ყურადღებას აქცევენ თვით ჩრდილო კავკასიელები და ეძებენ რაიმე გამოსავალის პოვნას. როგორც სჩანს საბჭოთა ფარგლებშიც არიან ამით დაინტერესებულნი მთიელები და სხვადასხვა ყრილობებზე მსჯელობა ჰქონდათ: მეტად მცირე ნაწილი ანგარიშს უწევს ფაქტიურ ვითარებას და საერთო ენის უფლებას ანიჭებს რუსულს, ხოლო დიდს უმრავლესობას საუკეთესოდ მიუჩნევია თურქულის მიღება ჩრდილო კავკასიელ ერებისთვის საერთო ენად.

საერთო ენის ძებნამ გამომხაურება ჰპოვა ემიგრანტულ პრესაშიაც და მთიელთა სახალხო პარტიის ორგანომ «სევერნი კავკაზ»-მა საკითხს რამდენიმე წერილი უძღვნა. ყველა თითქმის ერთხმად აღიარებს, რომ თუ ჩრდილო კავკასიას არ ექნა ერთი საერთოერთო და სახელმწიფო ენა, ისე მისი დამოუკიდებლობა არასოდეს იქნება უზრუნველყოფილი. რუსული ენის ვაბატონებას არავინ ემხრობა, რასაკვირველია, რადგან ეს იქნებოდა ჩრდილო კავკასი-

ელთა სრული გადაგვარება და ყოველ თავისუფალ არსებობაზე ხელის აღება. ზოგნი ფიქრობენ, რომ საერთო სახელმწიფო ენად ჩრდილო კავკასიის რესპუბლიკისათვის უნდა შეიქნეს ერთი ერი ადგილობრივი ენა და ეს უნდა მოხდეს ნელნელა თავისუფალ გაჯიბრებისა და შერჩევის წყალობით. მაგრამ უფრო მეტი მომხრე ჰყავს რომელიმე გარეშე ენის შემოღებას საერთო ენად, ვინაიდან ადგილობრივი ენები მიანჩნით მეტად ჩამორჩენილად და განუვითარებლად და გარდა ამისა ფიქრობენ, რომ ამა თუ იმ ადგილობრივი ენის არჩევა გამოიწვევდა დიდს განხეთქილებას და დარღვევას. გარეშე ენის დამცველთა შორის ერთნი (მ. ტ.) მოითხოვენ, რომ საერთო ენის უფლება მიენიჭოს თურქულის ერთ-ერთს კილოს, სახელდობრ ყუმინურს, რომელიც ისედაც საკმაოდ გავრცელებულია მთელ ჩრდილო კავკასიაში და ერთგვარი ისტორიული ტრადიციებიც აქვს. როგორც სჩანს, ამ აზრს ჩრდილო კავკასიელთა შორის ძალიან ბევრი იზიარებს. ზოგიერთებს (ა.კ.) კი სრულიად მიუღებლად მიანჩნით თურქული ენა, რომელი თურქულია? ჰკითხულობენ ესენი: თურქული ენა ჯერ დადგენილი არაა, მის კილოკავენს შორის ყველაზე უფრო დაწინაურებულია სტამბოლური, მაგრამ საერთოდ ისიც ღარიბია და ჩვენც ვერაფერს მოგვცემსო. ამიტომ გაცილებით უმჯობესია: ჩრდილო კავკასიელებმა რომელიმე ევროპული განვითარებული ენა შემოვიღოთ საერთო სახელმწიფო ენად და ეს იმის საშუალებასაც მოგვცემს, რომ გამოვიყენოთ მთელი ის მიდიდარი ცოდნა, რომელიც ამ ენაზე არსებობსო.

ასე დგას ამ ქამად ჩრდილო კავკასიის საერთო ენის საკითხი, რომელსაც ალბად ჯერ კიდევ ბევრი დისკუსია და დრო დასჭირდება, მაგრამ რომლის ჯეროვან გადაჭრას უეჭველია უდიდესი მნიშვნელობა აქვს არა მარტო თვით ჩრდილო კავკასიელეებისთვის, არამედ მათ მეზობლებისა და მოკავშირეებისთვისაც.

ბიბლიოგრაფია

მიმდინარე წლის თებერვალში ქ. ვარშავაში გამოვიდა პოლონურ ენაზე პოდპოლკოვნიკ ვ. თევზაძის წიგნი: «კავკასია»—გეოგრაფიულ-აღწერილობითი მიმოხილვა. წიგნი კარგი ენით დაწერილი საშუალო ფორმატისა შეიცავს 106 გვერდს და დართული აქვს სათანადო ფერადებით სპეციალურათ დამუშავებული საუცხოვო მოზდილი რუკა, რომლის დამუშავებას ავტორმა (სხვათა შორის ამ დარგშიაც ავტორი სპეციალისტია) წიგნის შედგენასთან ერთად დიდი დრო მოანდომა, რომ მიეცა მისთვის ორიგინალური სახე. ორიგინალობა გამოიხატება იმაშიაც, რომ დაბა-ქალაქების სახელწოდება წარმოდგენილია ადგილობრივ ერების გამოთქმით პოლონურ გამოთქმასთან ერთად. წიგნი გამოცემულია სამხედრო გეოგრაფიული ინსტიტუტის მიერ. მკითხველი წა-

რმოიდგენს, რომ ასეთი სერიოზული ინსტიტუტი წიგნს ღირსეულად გამოსცემდა.

რაც შეეხება ავტორის შრომას და წიგნის ღირებულებას მეცნიერულის, კულტურულის თუ პოლიტიკურის (პროპაგანდის) მხრით უნდა ვთქვა, რომ პოლონურ ენაზე ის იშვიათი მოგვინაა. ესეც საყურადღებოა რომ წიგნის გამოსვლა მოყვა კავკასიის კონფედერაციის პაქტის დიდებას.

ამ სტრუქტურების დამწერი თვალყურს ადევნებდა ავტორის მუშაობას. ბ. თევზაძე საკითხს მიუდგა სერიოზულად. არ დაიშურა დრო და ხარჯი, რომ საკმაო მასალები დაეგროვებინა და დაემუშავებია.

სამწუხაროთ დრო ხელს არ გვიწყობს წიგნი დაწვრილებით განვიხილოთ, ვეცდებით მას დაუბრუნდეთ; ამ უამათ აღვნიშნავთ, რომ არამც თუ უბრალო პოლონელ მკითხველისთვის, არამედ მეცნიერულ-კულტურულ წრისთვისაც კი ძვირფასი და საინტერესოა.

გეოგრაფიულ-ეთნოგრაფიულ ცნობებთან ერთად ავტორი იძლევა დღევანდელ ადმინისტრატულ (ბოლშევიკურს) დაყოფას, ცხადია შესწორებით, სადაც ეს ტენდენციურია.

ავტორი ეხება აგრეთვე კავკასიის ერთა ერთ ფედერატიულ სახელმწიფოთ ჩამოყალიბების პირველ ცდას, როგორც შედეგს 1917 წლის რევოლუციის და მის დრამატიულ დამთავრებას.

ბ. თევზაძე, როგორც მხედარი და ისიც უმაღლესი სკოლის, თავის შრომაში, ბუნებრივად, განსაკუთრებულ ყურადღებას აქცევს კავკასიის სტრატეგიულ მნიშვნელობას და მის, როგორც სახელმწიფოებრივი ერთეულის, სამხედრო დაცვის საკითხს. დაწვრილებით აცნობს მკითხველს მის იშვიათ ბუნებრივ სიმაგრეებს შესამჩნევი ყელებით და ცათ აშვერილ მთებით შეკრულს ჩრდილოეთ-სამხრეთიდან და ზღვებით აღმოსავლეთ-დასავლეთიდან. წინ გვიშლის შესაძლებელ ომებს, გულდასმით იხილავს ამ საკითხს და ითვალისწინებს ამა თუ იმ პირობებში ამა თუ იმ შესაძლებლობას. წიგნის ეს ადგილი და საზოგადოთ ეს საკითხი განსაკუთრებული ყურადღების და შესწავლის ღირსია ჩვენი კავკასიის მხედრების მიერ, რომელთა აზრი და გონება მიმართულია მომავალ თავისუფალ კავკასიის დაცვის საკითხისაკენ. ავტორი, მიუთითებს რა სტრატეგიულ პუნქტებს, იძლევა წინა ხაზებს, სადაც უნდა მოხდეს ორგანიზაცია კავკასიის დაცვისა.

წიგნში დართულია საქართველოს სამხედრო გზის ლაშაზი ფრაგმენტები და მოკლე შინაარსი ფრანგულ ენაზე.

კახაბერი.

ბოლოს კავკასიელთა წრი

ბორდოში დაარსებულ «კავკასიელთა წრეში» წაკითხულ იქნა მოხსენებათა მთელი ციკლი, კავკასიის ერთა ისტორიის ირგვლივ. მოხსენებანი იმდენად საინტერესო აღმოჩნდა, რომ აუდიტორია მთელის ინტერესით და შეუწყვეტელის ყურადღებით ისმენდა რამდენიმე საათობით ვრცელ რეფერატებს.

ამ მოხსენებებმა ცოტათი მაინც შეავსეს ჩვენი დიდი ნაკლი: სამშობლოს წარსულს ბევრი ნაკლებად ვიცნობთ.

მომხსენებელნი ხანგრძლივად შეჩერდნენ საქართველოს ისტორიის განხილვაზე უძველესი ხანიდან და დღევანდელ არსებობის პირობების შესწავლაზე.

16 მარტს ამავე წრის თაოსნობით გამართულ იქნა ფრანგულ-ქართული დაახლოვების საღამო, რომელსაც დაესწრნენ სხვათა შორის საქართველოს საუკეთესო მცოდნე და დამცველი ფრანგი პროფესორები: პატივცემული პროფეს. ლაფონ (Lafon) და პროფეს. რუსო და პოლონეთის საელჩოს წარმომადგენელნი.

ო. ბღრდოელი.

წაკრილი რედაქციის მიმართ

ბატონო რედაქტორ!

ნება მოგვეცით თქვენი გაზეთის საშუალებით უკუუთმადესი მადლობა მივუძღვნათ ყველა იმათ, ვინც პირადად თუ წერილობით სამძიმარი გამოგვიცხადა ჩვენი საყვარელი და დაუფიწყარი მამის, სიმამრის და პაპის მიხეილ ნაკაშიძის გარდაცვალების გამო, და მით გვანუგეშა მძიმე მწუხარებაში.

ნელი და სიმონ მდივნები
შვილებითურთ.

ქ ა რ თ უ ლ ი ო ზ ი ს ი

გ ა დ ა ვ ი დ ა ა ხ ა ლ ბ ი ნ ა ზ ე :

38 rue Boileau, Hameau Boileau. მეტრო № 8: სადგურები Chardon-Lagache ან Molitor.
ოფისი ღიაა ნაშუადღევს 3-დან 6 საათამდის.

გ ა მ ო ვ ი დ ა ა ხ ა ლ ი წ ი გ ნ ე ბ ი,
დ. ხელაძის გამოცემა.

კ. კ ა ნ დ ე ლ ა ვ ი :

საქართველოს ეროვნული მუშაკნობა.

ფასი 10 ფრანკი.

ხ. ფ ი რ ც ხ ა ლ ა ვ ა :

აგავთა და საქმეთა მოლოდინში.

ფასი 5 ფრანკი.